

**VYSOKÁ ŠKOLA BÁŇSKÁ – TECHNICKÁ UNIVERZITA OSTRAVA
EKONOMICKÁ FAKULTA**

KATEDRA NÁRODOHOSPODÁŘSKÁ

Vliv demokratických politických režimů na ekonomický rozvoj

Influence of Democratic Political Regimes on Economic Development

Student: Jan Janků

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Lenka Filipová, Ph.D.

OSTRAVA 2010

Prohlášení

Místopřísežně prohlašuji, že jsem celou práci práci, včetně všech příloh, vypracoval samostatně.

V Ostravě dne:

.....

Jan Janků

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Ing. Lence Filipové, Ph.D., za cenné připomínky a odborné rady, jimiž přispěla k vypracování této bakalářské práce.

Obsah

1. Úvod.....	1
2. Definice základních pojmů, teorie ekonomického růstu a rozvoje.....	3
2. 1. Produkce a její růst	3
2. 2. Hospodářský cyklus a ekonomický růst	4
2. 3. Faktory ekonomického růstu.....	7
2. 4. Teorie růstu	8
2. 4. 1. Keynesiánská teorie růstu	9
2. 4. 2. Neoklasická teorie růstu.....	10
2. 4. 3. Nová teorie růstu	12
2. 5. Politické režimy a systémy vládnutí	14
2. 6. Demokratické politické režimy.....	15
2. 6. 1. Klasifikace demokracie.....	16
2. 6. 2. Demokratické politické ideologie	16
3. Empirie vlivu politických režimů na ekonomický rozvoj, data a použitá metodologie	20
3. 1. Vliv politických režimů na ekonomický rozvoj z pohledu institucionální ekonomie.....	20
3. 2. Vliv politických režimů na ekonomický rozvoj – rešerše literatury	23
3. 2. 1. Demokracie a vlastnická práva	23
3. 2. 2. Demokracie a stabilita.....	29
3. 2. 3. Vliv demokracie na vzdělání.....	29
3. 2. 4. Vliv demokracie na strukturu ekonomického růstu	31
3. 2. 5. Alternativní názory na vztah mezi demokracií a ekonomickým růstem	32
3. 3. Data a použitá metodologie	34
4. Analýza vlivu demokratických politických režimů na ekonomický rozvoj na příkladu Švédska a USA.....	36
4. 1. Determinanty demokracie Švédska.....	36
4. 1. 1. Stranický systém	37
4. 1. 2. Zájmové skupiny	38
4. 2. Determinanty demokracie USA.....	39
4. 2. 1. Stranický systém	41
4. 2. 2. Zájmové skupiny.....	41
4. 3. Hospodářsko-politický vývoj Švédska	42
4. 4. Hospodářsko-politický vývoj USA.....	46
4. 5. Závěrečná komparace liberalismu a demokratického socialismu	50

5. Závěr	52
Seznam literatury	55
Seznam zkratk a symbolů	
Prohlášení o využití výsledků bakalářské práce	
Seznam příloh	
Přílohy	

Úvod

Ekonomický růst a s ním spojená životní úroveň obyvatel je pravděpodobně nejsledovanějším a nejdiskutovanějším ekonomickým tématem široké ekonomické veřejnosti, ale i veřejnosti mimoekonomické, u níž jsou tato ryze odborná témata obvykle na okraji zájmu. Proto je předmětem studia mnoha vědců, odborné literatury a ekonomických modelů. Názory na příčiny růstu (ale i stagnace) světových ekonomik se různí, ať již v rámci ekonomických proudů, teorií či mezi ekonomy samotnými. Dnes, v době hospodářské recese, která v takové míře světovou ekonomiku nepostihla již minimálně třicet let, je tento problém ještě aktuálnější a palčivější než dříve. Stále více se poukazuje na sníženou schopnost zažitých teorií, odpovědět na všechny příčiny ekonomických diferencí mezi zdánlivě podobnými zeměmi. Jedním z moderních vysvětlení rozdílů mezi světovými ekonomikami, je působení tzv. institucionálních faktorů ekonomického rozvoje – kultury, náboženství, historie, geografie či politického režimu. Tato práce se zabývá vztahem mezi ekonomickým růstem a posledním zmíněným institucionálním faktorem rozvoje – politickým režimem.

Cílem bakalářské práce je analyzovat vliv dvou rozdílných demokratických politických režimů – liberalismu a demokratického socialismu, jež byly uplatněny ve Spojených státech amerických a ve Švédsku, na ekonomický růst a rozvoj těchto zemí.

Práce je rozdělena do tří kapitol, z nichž každá sleduje dílčí cíle této práce. První kapitola vymezuje základní pojmy, s nimiž bude později pracováno. První část první kapitoly definuje samotný ekonomický růst, faktory ekonomického růstu a teorie, které se ekonomickým růstem zabývají – zvláštní pozornost je věnována Nové teorii růstu a lidskému kapitálu. Druhá část kapitoly se zabývá politickými režimy s důrazem na demokratické politické ideologie a demokracii obecně.

Druhá kapitola má za cíl stručně charakterizovat institucionální ekonomii a zařadit ji do soudobých ekonomických teorií, neboť právě tento ekonomický proud se zabývá vlivem institucionálních faktorů na ekonomický růst. V následující části je provedena rešerše literatury, jež se věnuje vztahu mezi ekonomickým růstem a uplatňovaným politickým režimem. Cílem provedené rešerše literatury je nestranně zhodnotit soudobý převažující názor o vlivu demokracie na ekonomický rozvoj a uvést i názory k této problematice alternativní.

Poslední kapitola se věnuje analýze vlivu demokratických politických režimů – liberalismu a demokratického socialismu na ekonomický růst USA a Švédska. V první části kapitoly je popsáno politické fungování obou států. Další navazující část, metodou historické

deskriptivní analýzy, popisuje politicko-ekonomický vývoj zvolených zemí a poukazuje na odlišnosti vývoje, jež mohly být zapříčiněny uplatňovaným režimem. Poslední část třetí kapitoly je věnována závěrečné komparaci vlivu obou režimů a shrnuje dosavadní vývoj, přičemž vychází z rešerše literatury provedené v druhé kapitole.

2. Definice základních pojmů, teorie ekonomického růstu a rozvoje

2.1 Produkce a její růst

Úroveň produkce

Kliková, Kotlán (2006) uvádí, že jedním z klíčových cílů hospodářské politiky je stimulace celkové produkce v ekonomice, tedy makroekonomického výstupu (produktu), neboť od velikosti produktu se odvíjí i úroveň celkových příjmů v ekonomice, a tedy i životní úroveň každého občana. Dodávají, že navzdory zpochybňování využívání standardních makroekonomických agregátů k měření produkce některými ekonomy, jsou tyto ukazatele asi nejlepším možným řešením.

Nejčastěji používaným standardním makroekonomickým agregátem k měření produkce (makroekonomického výstupu) je hrubý domácí produkt. Dvě definice a pohledy na hrubý domácí produkt (HDP) nabízí Český statistický úřad: „Hrubý domácí produkt (HDP) je peněžním vyjádřením celkové hodnoty statků a služeb nově vytvořených v daném období na určitém území; používá se pro stanovení výkonnosti ekonomiky. Může být definován, resp. spočten třemi způsoby: produkční metodou, výdajovou metodou a důchodovou metodou.“. Neboli: „Hrubý domácí produkt je klíčový ukazatel vývoje ekonomiky. Představuje souhrn hodnot přidaných zpracováním ve všech odvětvích v činnostech považovaných v systému národního účetnictví za produktivní (tj. včetně služeb tržní i netržní povahy). Aby byl vyloučen vliv změn cen, je vyjádřen ve stálých cenách.“. Komplexněji definuje HDP odborná literatura: „Hrubý domácí produkt (HDP) je nejčastěji používaným agregátem k měření produkce. Jedná se o veškerou finální produkci (zboží a služeb) vyrobenou v dané zemi za sledované období (HDP je publikován čtvrtletně), a to výrobními faktory umístěnými v této zemi. Nezáleží tedy na tom, kdo výrobní faktory vlastní, ale kde jsou umístěny.“, Kliková, Kotlán (2006, str. 86).

Dalším standardním, avšak méně používaným makroekonomickým agregátem je Hrubý národní produkt (HNP). Jde o hodnotu finální produkce vyprodukované během určitého časového období domácími výrobními faktory a to kdekoli na světě. Tedy na rozdíl od HDP (kdy klíčovým je umístění výrobních faktorů), je kladen důraz na vlastnictví výrobních faktorů.

Kliková, Kotlán (2006) však zmiňují, že hrubý domácí produkt (i přesto, že je nejvýznamnějším makroekonomickým agregátem) skýtá oprávněné pochybnosti o jeho vypovídací schopnosti a relevantnosti. Jako nedostatky uvádí neschopnost zaznamenat „šedou

ekonomiku“, tedy ekonomiku, jež zahrnuje činnosti, které jsou prováděny bez příslušných povolení, činnosti porušující předpisy a vyhýbání se placení daní. Jako další nedostatek HDP je uváděna nemožnost zaznamenat výrobky a služby, které člověk poskytuje sám sobě, hodnotu volného času, škody na životním prostředí. Na druhou stranu zahrnuje činnosti člověku škodící, např. produkci alkoholu a cigaret, výdaje na zbrojení apod.

Z těchto důvodů jsou používány i alternativní agregáty měření produkce. Např. Index lidského rozvoje (HDI), zelený produkt, indikátor udržitelného ekonomického blahobytu nebo indikátor bohatství. Autoři však závěrem konstatují, že alternativní ukazatele jsou pouze ukazateli podpůrnými, neboť jsou obtížně a diskutabilně kvantifikovatelné či mnohdy zcela nekvantifikovatelné.

Změna produkce

Dosud popisovaná celková velikost produkce v ekonomice (úroveň reálného HDP) tedy vyjadřuje víceméně statický pohled na realitu. Pravděpodobně sledovanějším ukazatelem, než je prostá hodnota HDP, je dynamické hledisko, tedy tempo růstu velikosti produkce v ekonomice (tempo růstu HDP). Definici opět nabízí Český statistický úřad: „Růst (pokles) HDP charakterizuje, o kolik procent reálně stoupl (klesl) hrubý domácí produkt ve sledovaném čtvrtletí roku proti stejnému období roku předchozího, po očištění o sezónní vlivy a nestejný počet pracovních dní.“. Změnou reálné produkce je tak myšlena zpravidla změna meziroční, vypočtená tak, že je rozdíl mezi HDP v běžném roce a HDP v předchozím roce je vydělen HDP v předchozím roce. Je-li tento údaj vynásoben stem, výsledkem bude údaj o meziročním tempu růstu HDP v procentech, Kliková, Kotlán (2006).

2.2 Hospodářský cyklus a ekonomický růst

Kliková, Kotlán (2006) uvádí, že existují dva základní přístupy k ekonomické realitě a hospodářskému vývoji, které současně vycházejí ze dvou klíčových problémů popisovaných ekonomickou teorií. Jde o hospodářský cyklus, jenž vyjadřuje oscilace, ke kterým v ekonomice dochází (lze chápat jako výkyvy zmíněných krátkodobých temp růstu) a o ekonomický růst, jenž zobrazuje dlouhodobý trend vývoje ekonomiky.

Hospodářský cyklus

Hospodářský cyklem je tedy míněna oscilace reálného produktu kolem jeho potenciální úrovně – jde o periodicky se vyskytující výkyvy ekonomické aktivity. Existují dva základní okruhy teorií zabývající se tímto problémem.

Prvním okruhem jsou tradiční teorie cyklu, kam se řadí monetaristický přístup, přístup nové klasické makroekonomie, přístup keynesiánských směrů aj. Monetaristický přístup spatřuje zdroj oscilací ekonomiky v kolísání peněžní zásoby, kdy se zvyšuje odchylka skutečné míry inflace od její očekávané úrovně, což vede ke zmenšení tempa růstu reálných mezd a následně k poklesu nákladů firem a růstu produkce. Přístup nové klasické makroekonomie vychází z hypotézy racionálních očekávání, kdy hospodářské cykly způsobuje neočekávaná hospodářská politika. Keynesiánské směry operují s principem akcelérátoru a multiplikátoru. Podle keynesiánského přístupu je cyklický vývoj důsledkem vnitřní nestability tržní ekonomiky - kolísání agregátní poptávky vede ke kolísání hrubého domácího produktu, zaměstnanosti a dalších ekonomických veličin.¹

Druhý okruh teorií vysvětluje déletrvající hospodářské cykly. Jde o teorie reálného hospodářského cyklu, které vidí příčinu cyklů na straně agregátní nabídky. Tyto teorie odmítají tvrzení, že dochází k odchylkám reálného produktu od jeho potenciální úrovně, nýbrž dochází přímo ke kolísání samotného potenciálního produktu. Jako důvody kolísání potenciálního produktu teoretici reálného hospodářského cyklu vidí např. ropné šoky, neúrodu, války apod., Kliková, Kotlán (2006).

Sekerka (2007) k problematice hospodářského cyklu zmiňuje, že pro ekonomický růst země by bylo optimální udržovat stabilní tempo růstu, udržovat stálý trend hospodářského vývoje. Doplnuje, že k vyrovnanému a stabilnímu vývoji ekonomiky nedochází. Pro reálné ekonomiky jsou tak typické hospodářské cykly – střídání období hospodářského růstu a hospodářského poklesu.

---

¹ Hospodářský cyklus a teorie cyklu jsou v této práci zmíněny jen krátce a zjednodušeně, neboť pro účely práce je mnohem důležitější níže a podrobněji popisovaný ekonomický růst.

Ekonomický růst

Helísek (2000) definuje ekonomický růst jako situaci, kdy dochází k růstu úrovně potenciálního produktu². Růst celkového potenciálního produktu však automaticky neznamená zlepšování životního standardu. Zlepšování životního standardu závisí na růstu potenciálního produktu na obyvatele. Životní standard obyvatelstva tedy poroste pouze tehdy, bude-li potenciální produkt růst rychleji než počet obyvatel, Sekerka (2007)

Ekonomický růst lze také definovat jako proces zvyšování produkční kapacity ekonomiky, Sojka (2006). Teorie zabývající se ekonomickým růstem poté zkoumají, co ovlivňuje kapacito-tvornost ekonomiky, tzn., jakými základními zdroji a faktory je růst produktu determinován.

Kvantifikace ekonomického růstu vychází z výpočtu výše zmíněné změny produkce (tempa růstu produkce). Ekonomický růst zobrazuje růst produkce v delším časovém období. Nejjednodušší způsob výpočtu ekonomického růstu je tak dán geometrickým průměrem meziročních temp růstu za určité období a jde v podstatě o aproximaci potenciálního produktu, Kliková, Kotlán (2006).

Čihák (2000) zmiňuje, že ekonomové zabývající se hospodářským růstem tvrdí, že dlouhodobý růst výstupu na hlavu je často jediným makroekonomickým ukazatelem, na kterém skutečně záleží. Rozdíly v dlouhodobých tempech růstu HDP tak mají mnohem vyšší dopad na životní úroveň jednotlivce, než krátkodobé hospodářské kolísání. Je pravda, že krátkodobá stabilizační politika může případně zlepšit ekonomickou situaci v řádu několika procent HDP. Politika dlouhodobě schopná zvyšovat tempo růstu však může pro ekonomiku znamenat řádový rozdíl v dosahované úrovni blahobytu. Autor to dokládá i názorným příkladem. Uvádí, že podle histogramu ročních temp růstu výstupu na obyvatele ve 122 ekonomikách světa v letech 1965-1985, jež uvádějí Barro a Sala-i-Martin ve své publikaci *Economic Growth*, rostl výstup na hlavu v nejrychleji rostoucích ekonomikách průměrným tempem 4,8% ročně, což odpovídá celkovému zvýšení o 161% za sledovaných dvacet let. Výstup pěti zemí s nejhorší ekonomickou výkonností klesal tempem -1% ročně, tzn. reálný HDP na obyvatele klesl za stejnou dobu o 18%. Nejrychleji rostoucí ekonomiky tak během pouhých dvaceti let skončily s více než trojnásobným HDP ve srovnání s ekonomikami s nejhorší ekonomickou výkonností.

---

² Teoretický celkový produkt hospodářství, kterého by ekonomika dosáhla při úplném využití svých výrobních faktorů (práce, přírodní zdroje, kapitál). Hospodářství dosahuje potenciálního HDP, pokud se pohybuje na hranici svých produkčních možností.

2.3 Faktory ekonomického růstu

Jaké jsou však výše zmíněné faktory ovlivňující ekonomický růst? Obecně lze napsat, že mezi nejdůležitější zdroje růstu reálného produktu patří růst výrobních faktorů, práce, půdy a kapitálu (extenzivní růst) a růst jejich celkové produktivity (intenzivní růst). Prakticky se však zdroje dlouhodobého růstu liší podle jednotlivých teorií a modelů růstu.

Práce

Kliková, Kotlán (2006) uvádí, že potenciální růst v souladu s klasickými teoriemi ovlivňuje růst velikosti pracovní síly. Zmiňují, že větší počet pracovníků způsobí růst kapacit ekonomiky a tedy růst HDP. Tímto však nelze vysvětlit růst výstupu na pracovníka. Proto doplňují, že růst výstupu na obyvatele způsobí pouze růst produktivity práce.

Varadzin (2004) práci vidí jako schopnost užívat pracovní sílu při vytváření statků k uspokojování potřeb. Zmiňuje i širší pojem, a to lidskou aktivitu, jež v sobě zahrnuje i volný čas, který podmiňuje rozvoj dalších tvůrčích sil člověka (růst produktivity práce), neboť prostřednictvím volného času člověk může rozvíjet svou informovanost nebo své vzdělání.

Stejný autor také zmiňuje důležitost dělby práce. Rozdělení jednotlivých pracovních činností má totiž za následek specializaci a z toho plynoucí úsporu času. Navíc zjednodušení výroby plynoucí ze specializace vytváří další prostor pro zavedení účinnějších strojů, jež nadále znásobují celkový vytvořený produkt.

Kapitál

Dalším velmi důležitým faktorem ekonomického růstu je již zmíněná akumulace kapitálu (růst počtu nových strojů a zařízení). Opět je důležitý spíše růst akumulace kapitálu na pracovníka (tzv. kapitálová vybavenost výroby), než prostý růst akumulace kapitálu, neboť stroje a zařízení jsou správně využity pouze tehdy, pokud na nich bude mít kdo pracovat, Kliková, Kotlán (2006).

Kapitál jsou všechny statky, které slouží k výrobě jiných statků a do výroby se odepisují postupně (budovy, stroje, motorová vozidla apod.). Opotřebovaná část kapitálu je nahrazena odpisy, které po odečtení od celkových hrubých investic dávají velikost čistých investic. Celkové množství kapitálu je dáno velikostí předchozích investic. Kromě množství

kapitálu je důležitá i délka zapojení kapitálu do produkčního procesu a jeho technologická úroveň, Varadzin (2004).

Technologický pokrok

Třetím hlavním faktorem ekonomického růstu je technický pokrok. Ve většině modelů růstu je chápán tak, že znásobuje práci. Technický pokrok je tedy vše, co vede k rozšíření práce (k růstu produktivity práce), Kliková, Kotlán (2006).

Podobně se vyjadřuje i Varadzin (2004), jenž konstatuje, že produktivní síla práce není myslitelná bez růstu účinnosti pracovních nástrojů, která je zprostředkovaně výslednicí specifické činnosti - vědy.

Půda

V přeneseném slova smyslu též příroda. Varadzin (2004) popisuje půdu jako jednu z dílčích složek přírody. Dalšími složkami jsou nerostné a energetické suroviny. Dodává, že lidé vytvářejí statky na základě využívání přírody a že stav přírodního prostředí ovlivňuje efektivitu využití práce i kapitálu.

Varadzin (2004) však upozorňuje i na další faktory ekonomického růstu. Za nejvyšší modelový stupeň považuje již zmíněnou lidskou aktivitu, tj. práci v nejširším slova smyslu. Na nižší modelové úrovni podle něj existují přímé a nepřímé produkční faktory. Přímé faktory jsou práce, kapitál a příroda. Nepřímými faktory rozumí organizace, sociokulturní úroveň apod., jež dále ovlivňují faktory přímé. Nepřímé faktory tedy působí zprostředkovaně, prostřednictvím přímých faktorů. Pro účely této práce jsou podstatné právě popisované nepřímé faktory růstu. Politický režim jako institucionální faktor rozvoje totiž také ekonomický růst ovlivňuje nepřímo, prostřednictvím přímých faktorů.

2.4 Teorie růstu

První teorie růstu vznikaly již v 18. století. Klasikové Adam Smith a David Ricardo považovali za hlavní zdroj ekonomického růstu pracovní sílu a její produktivitu. Za důležitý prvek byl požadován mezinárodní obchod, jenž dle klasické teorie, pomocí mezinárodní specializace a dělby práce, umožňuje zvýšit dlouhodobý ekonomický růst. Další klasický ekonom Thomas Malthus tvrdil, že růst populace při neexistenci další volné půdy povede ke

snížení produktu na obyvatele, při platnosti zákona klesajících výnosů. Tyto první teorie mají společné, že zcela pomíjejí zásadní vliv akumulace kapitálu a technického pokroku, Kotlán (2001).

2.4.1 Keynesiánská teorie růstu

Prvním modelem moderní teorie růstu je Harrodův³ model z roku 1939. Jde o nejvýznamnější model růstu z období před příchodem neoklasického modelu Solowa a Swana. Harrodův model byl snahou o dynamické pojetí Keynesovy teorie, tedy propojit teorii krátkodobé nerovnováhy s teorií růstu, Čihák (2000).

Harrodův model klade na ekonomiku několik základních požadavků: veškeré úspory v ekonomice jsou investovány ($S=I$), stát má rozhodující úlohu v přeměně úspor na investice, mezní sklon k úsporám, tempo růstu pracovních sil a kapitálová náročnost výroby jsou konstantní, existuje nulová elasticita substituce mezi výrobními faktory. Model vyjadřuje tzv. zaručené tempo růstu (G_w). Zaručené tempo růstu je dynamickou rovnováhou za neustálého dlouhodobého ekonomického růstu. Zaručené tempo růstu lze vyjádřit jako:

$$G_w = \frac{\Delta Y}{Y} = \frac{s}{\alpha} = \frac{s}{k}$$

kde Y je velikost důchodu, respektive jeho změna, s je mezní sklon k úsporám, α je akcelátor neboli kapitálová náročnost výroby (k).

Model také definuje přirozené tempo růstu (G_n). Přirozené tempo růstu se rovná součtu tempa růstu přírůstku obyvatelstva hledajícího práci (n) a tempa růstu technického pokroku spočítého práci (g). Pokud předpokládáme rovnováhu přirozeného a zaručeného tempa růstu, je zaručen rovnovážný ekonomický růst, když:

$$G_a = G_w = G_n = \frac{s}{k} = n + g \Rightarrow s = k(n + g)$$

Závěry modelu: Ekonomika dosahuje dlouhodobého rovnovážného růstu, pokud se skutečné tempo růstu (G_a) v každém období rovná zaručenému tempu růstu a přirozenému tempu růstu, že tedy míra úspor zajišťuje dostatečnou kapitálovou vybavenost výroby a existuje rovnováha mezi kapitálem a nabídkou efektivní práce. Za předpokladu, že na jednotku produkce bude třeba jedné jednotky kapitálu, bude míra úspor determinovat

---

³ Někdy též Harrodův a Domarův keynesiánský model. V Harrodově modelu je klíčový princip akcelerace, Domar vychází z principu multiplikace. Oba modely však vedou k obdobným závěrům.

skutečné tempo růstu. Ekonomika tak bude dosahovat dlouhodobě udržitelného růstu pouze, pokud se míra úspor bude rovnat skutečnému tempu růstu produktu. Problém představuje faktor očekávání. Pokud je totiž očekáván skutečný růst větší, než je zaručené tempo růstu, budou investoři investovat více, než by investovali při zaručeném tempu růstu. Prostřednictvím multiplikátoru tyto investice povedou k dalšímu růstu výstupu. Investoři si neuvědomují, že růst výstupu byl způsoben jejich očekáváními, a budou tedy v budoucnu očekávat další růst výstupu. Dle Harroda je tak kapitalismus vnitřně nestabilní systém, jehož nestabilita tkví na formování investičních očekávání, viz Kotlán (2001).

Model tedy pokládá za nutné udržovat určitou míru investic, aby nedocházelo k nerovnováze projevující se inflací či nezaměstnaností. Hlavním problémem a nedostatkem Harrodova modelu však je, že nedefinuje mechanismus, pomocí kterého by docházelo k nastolování zmíněné rovnováhy. Proto je tento model také někdy nazýván „modelem s rovnováhou na ostří nože“, Varadzin (2004).

2.4.2 Neoklasická teorie růstu

Neoklasické teorie růstu vycházejí z teorie výrobních faktorů. Růst je podle neoklasiků závislý na změnách kapitálu, pracovní síly a půdy, násobených jejich mezní produktivitou. Neoklasické modely růstu vycházejí z několika podmínek. Předpokládají, že přírůstek půdy je roven nule a nemá již vliv na růst důchodu. Dalším předpoklad vyplývá z nutnosti vkládat do zvýšení výnosů z půdy kapitál a tento vliv je tedy zahrnut ve změně mezní efektivity kapitálu. Podle neoklasiků je také každý z faktorů nekonečně dělitelný a lze jej použít v jakékoliv kombinaci s jiným výrobním faktorem k výrobě libovolného množství produkce. Jakákoliv nekonečně malá změna faktorů vyvolá změnu celkové produkce, Varadzin (2004).

Nejnámějším neoklasickým modelem je model Solowa a Swana⁴. Solowův model podstatně rozšiřuje model Harroda. Na rozdíl od Harroda však Solow považuje kapitalismus za poměrně stabilní systém. Solowův model předpokládá, že technický pokrok rozšiřuje práci, že tedy technologické inovace znásobují objem fyzické práce (tzv. harrodovsky neutrální technický pokrok). Dále předpokládá: kladné klesající výnosy z práce a kapitálu, konstantní tempo růstu pracovní síly (n), technického pokroku (g), míry amortizace fyzického kapitálu (δ), konstantní sklon k úsporám (s), úsporovou funkci ($S=s.Y$), rovnost úspor a

---

⁴ Někdy je používán pouze termín Solowův model. Solow i Swan vypracovali model nezávisle na sobě, ale Solowova práce se dočkala většího ohlasu a v roce 1987 získal Nobelovu cenu za ekonomii.

investic, uzavřenou ekonomiku, plnou zaměstnanost, pružné mzdy a ceny a neoklasickou produkční funkci:

$$Y = F(K(t), A(t)L(t))$$

kde Y označuje výstup, K označuje kapitál a L práci. A je veličina vyjadřující technický pokrok. Součin A a L poté tvoří tzv. jednotku efektivní práce (práce rozšířená technologickým pokrokem). Pokud budeme uvažovat klesající výnosy z rozsahu lze produkční funkci vyjádřit jednoduše právě v jednotkách efektivní práce:

$$y = f(k)$$

když $y = Y/AL$ tzn. výstup na jednotku efektivní práce a $k = K/AL$ tzn. velikost kapitálu na jednotku efektivní práce.

Solow operuje s termínem stálý stav. Stálý stav je situace, kdy každá dodatečná jednotka kapitálu na pracovníka nemá žádný efekt na růst výstupu. Tento stav nastává z důvodu klesajícího mezního produktu kapitálu. Za stálého stavu tak bude růst kapitálové akumulace mít smysl jen tehdy, pokud bude růst pracovní síla, pokud investice budou sloužit jako náhrada znehodnoceného kapitálu či pokud bude růst technický pokrok rozšiřující práci.

Za stálého stavu je tak růst důchodu na osobu dán pouze růstem technického pokroku.

Pro změnu kapitálu na pracovníka platí vztah:

$$\Delta k = s \cdot f(k(t)) - (n + g + \delta)k(t)$$

Změna kapitálové akumulace tedy závisí na míře úspor a velikosti produktu na pracovníka závislého na produkční funkci. Je snížena o tempo růstu pracovní síly, tempo růstu technického pokroku a o míru amortizace násobené velikostí akumulovaného kapitálu na pracovníka.

Když se ekonomika nachází ve stálém stavu, bude změna kapitálu rovna nule. Ve stálém stavu lze tedy stejnou rovnicí vyjádřit:

$$s \cdot f(k^*) = (n + g + \delta)k^*$$

Ve stálém stavu se tak skutečné investice $s \cdot f(k)$, rovnají udržovacím investicím $(n + g + \delta) \cdot k$.

Dle Solowovy teorie každá ekonomika směřuje do stálého stavu, přičemž země s nižší ekonomickou úrovní budou růst relativně rychleji než země s vyšší životní úrovní, neboť

chudší země jsou více vzdáleny stálému stavu (začínají s nižší kapitálovou zásobou a z každé investice realizují vyšší výnos), viz Kotlán (2001).

2.4.3 Nová teorie růstu

S rozšiřováním empirických údajů o dlouhodobém růstu začalo být v sedmdesátých letech minulého století upozorňováno na některé nedostatky Solowova modelu. Solowův model předpovídá mnohem rychlejší tempo konvergence ekonomik, mnohem významnější rozdíly v míře výnosu kapitálu mezi zeměmi a menší rozdíly mezi zeměmi v podílu kapitálu na důchodu, než je pozorováno ve skutečnosti. Další slabinou neoklasického modelu je, že v podstatě růst nevysvětluje. Když se ekonomika dostane do stálého stavu, je růst důchodu na osobu determinován pouze technickým pokrokem a ten je exogenní.

Ve snaze řešit vyvstalé problémy neoklasického modelu se tedy začala formovat tzv. nová teorie růstu. Novou teorii růstu lze rozlišit do dvou základních proudů. První proud vychází z toho, že hlavní hnací silou dlouhodobého růstu je kapitál a ne technologický pokrok. Kapitál je v těchto teoriích chápán širěji a kromě fyzického kapitálu zahrnuje i lidský kapitál. Druhý proud se s Solowovým modelem shoduje v tom, že kapitál není hnací silou růstu, ale na rozdíl od Solowova modelu vysvětluje efektivnost práce jako znalost a podrobněji modeluje její vývoj v průběhu času, Čihák (2000).

Z důvodů zmíněných nedostatků neoklasického modelu byly v rámci nové teorie růstu popsány některé nové kategorie růstu:

Lidský kapitál

Jedním z vysvětlení, proč je podíl kapitálu na důchodu vyšší, než předvídá neoklasický model růstu je, že kapitál je mnohem širší kategorií, než s jakou uvažuje národní účetnictví (především fyzický kapitál). Akumulace kapitálu je v ekonomické teorii vysvětlována odložením současné spotřeby s cílem dosáhnout vyšší spotřeby v budoucnu. Investice do lidského kapitálu jsou v tomto smyslu jednou z důležitých forem kapitálové akumulace. V národním účetnictví je ale výnos z lidského kapitálu chápán jak příjem práce, ne jako příjem kapitálu. Podíl kapitálu na důchodu by se tak zařazením výnosu z lidského kapitálu automaticky zvýšil. Za hlavního představitele a průkopníka této teorie je považován R. Lucas. Význam lidského kapitálu se v rámci Solowova modelu snažili dokázat také např. G.

Mankiw, D. Romer a D. Weil, ve své práci *A contribution to the empirics of economic growth*, Varadzin (2004).

Endogenizace technického pokroku, modely nové teorie růstu

Nová teorie růstu se snaží endogenizovat technologický pokrok⁵. Endogenizace technického pokroku má lépe vysvětlit trvalost růstu světové ekonomiky i rozdíly mezi jednotlivými zeměmi. Tzv. AK modely jsou nejjednodušší a základní skupinou modelů endogenního růstu. Na rozdíl od Solowova modelu, kdy růst míry úspor vedl ke zvýšení ekonomického růstu pouze do doby dosažení stabilního stavu, v endogenním modelu vede růst míry úspor k trvalému zvýšení ekonomického růstu. AK modely předpokládají, že vedlejším produktem investic je tvorba znalostí. Podnik, který investuje, se tedy zároveň učí, jak vyrábět efektivněji. Vliv tohoto vedlejšího produktu z investic bude natolik vysoký, že výnosy z kapitálu budou konstantní či dokonce rostoucí. Ekonomika tak ve stabilním stavu nemusí růst pouze růstem míry technologického pokroku, tak jak to vysvětluje Solowův model, Varadzin (2004).

Romerův „learning-by-doing“ model předpokládá pozitivní externalitu z akumulace kapitálu. Část prospěchu z akumulace kapitálu nepřipadá vlastníkům kapitálu, ale zbytku společnosti. Při tvorbě kapitálu např. podnikem, vznikají nové myšlenky, ty vstupují do všeobecné zásoby znalostí a ty jsou následně produktem investic do výzkumu a vývoje a mají pozitivní efekt na produktivitu ostatních podniků. Privátní výnosy tak mohou být klesající, ale celospolečenská produkce může mít konstantní či dokonce rostoucí výnosy z rozsahu. Úroveň technologií, tedy celková produktivita, je tak dána zásobou znalostí celé ekonomiky, Varadzin (2004).

Za další endogenní model růstu lze považovat dvousektorový Lucasův model, jenž kromě sektoru výroby uvažuje i druhý sektor, sektor znalostí. Investice do lidského kapitálu jsou tak alternativou k technickému pokroku. Jiný směr nové teorie růstu zahrnuje modely výzkumu a vývoje (R&D modely). Modely výzkumu a vývoje operují s mikroekonomickými rozhodnutími v oblasti výzkumu a vývoje, exaktně popisují proces inovování. Modely R&D se dále dělí do dvou skupin. První skupina modelů uvažuje technický pokrok jako růst počtu různých výrobků a meziproduktů. Druhá skupina se zabývá kvalitou výrobků, Varadzin (2004).

---

⁵ Endogenizace technického pokroku znamená, že technický pokrok nepřichází zvenčí, ale je vysvětlován (tvořen) endogenně (uvnitř modelu).

Vyjma výše uvedených základních přístupů k teorii endogenního růstu, však byla navržena ještě celá řada dalších přístupů, jež se zabývají například vlivy vládní politiky, mezinárodního obchodu či finančních trhů na ekonomický růst. Podrobnější vysvětlení by však přesahovalo rámec této práce.

2.5 Politické režimy a systémy vládnutí

Politika a stát

Heywood (2008) uvádí, že politika je činnost, jejímž prostřednictvím lidé tvoří, chrání a mění obecná pravidla, kterými se řídí ve svém životě. Slovo politika je odvozeno od řeckého slova *polis*, které označovalo městský stát či městské státy, jež měly své specifické způsoby a systémy vládnutí. Nejprve je tedy důležité definovat pojem stát, aby mohly být popsány systémy vládnutí, které se uvnitř státu uplatňují. „Stát (state) je politická organizace, která zakládá svrchovanou jurisdikci uvnitř přesně stanovených územních hranic a prostřednictvím soustavy stále fungujících institucí vykonává autoritu“, Heywood (2008, str. 117).

Systém vládnutí

Různým formám vládnutí a jejich klasifikaci se při zkoumání politiky věnuje pozornost již celá staletí. Ve čtvrtém století před naším letopočtem se řecký filozof Aristoteles pokusil zaznamenat tehdy existující politické režimy nově použitými termíny: Demokracie, Oligarchie, Tyranie, Monarchie, Aristokracie a Politeia. Příslušenství jednotlivých států k jedné z forem politického režimu pak bylo dáno na základě dvou otázek: „kdo vládne“ a „kdo má z vládnutí prospěch“. Například demokracie na otázku „kdo vládne“ odpovídala: vládá mnohých a na otázku „kdo má z vládnutí prospěch“ odpovědí: vládci. Aristoteles tak považoval demokracii za nedostatečnou až zvrácenou formu vlády, neboť se pomocí ní může jeden člověk či skupina lidí obohacovat na úkor ostatních.

Na Aristotelovo učení pak navazují a rozšiřují jej mnozí učenci, ale zásadní revizi těchto představ přinášejí v osmnáctém století až „raní liberálové“, jako je John Locke⁶ a Montesquieu⁷. Jejich ideou byl stát založený na ústavě, dělbě moci a s omezenými pravomocemi založenými na lidských právech, ochraně majetku či právu na svobodu a život.

---

⁶ John Locke (1632-1704), anglický filozof, proslul zejména hájením přirozené svobody a rovnosti všech lidí, obhajuje princip důsledného dělení moci na zákonodárnou a výkonnou.

⁷ Charles Louis Montesquieu (1689-1755), francouzský filozof a spisovatel, kritik francouzského absolutismu, zavádí myšlenku tzv. moci soudní jako třetího pilíře dělby moci.

Za suveréna nepovažovali vládce (monarchu), ale lid. Tyto představy o státu a politickém režimu, se staly jedním z hlavních rysů dnešního liberálně-demokratického státu.

Později tyto klasické systémy popisu politického vládnutí střídá členění, jež klade větší důraz na ústavní a institucionální aspekty organizace politického života. Dělení na parlamentní a prezidentské (případně poloprezidentské) systémy zkoumá vztah mezi zákonodárnou a výkonnou mocí, sdílení jejich pravomocí a jejich nezávislost. Jiné členění systému vládnutí odlišuje monarchie od republik, jiné členění unitární státy od federativních.

Zcela jiný náhled na tuto problematiku přineslo dvacáté století. Vžil se tzv. model tří světů. Svět byl rozčleněn na tři rozdílné bloky: kapitalistický – první svět, komunistický – druhý svět a rozvojový – třetí svět. Tato klasifikace měla ekonomickou, ideologickou, politickou a strategickou dimenzi. Dnes však toto členění ztrácí opodstatnění, neboť revoluce ve východní Evropě z let 1989-1990 fakticky přivodily konec „komunistického světa“, stejně tak mnohé ze zemí třetího světa, jež se vyznačovaly autoritativním způsobem vládnutí, masovou chudobou a závislostí přešly k demokracii a ekonomické prosperitě, Heywood (2008).

Dvacáté století a jeho složitý politicko-historický vývoj paradoxně přináší značné zjednodušení klasifikace politických režimů a forem vlády, alespoň v té nejjobecnější rovině. Státy lze poměrně jednoduše rozdělit na demokratické a nedemokratické (totalitní). V následující části se práce zaměří pouze na demokratické politické režimy, neboť jejich vliv na ekonomický rozvoj a růst bude později předmětem analýzy.

2.6 Demokratické politické režimy

Slovo demokracie pochází z řeckých slov *demos*-lid a *kratein*-vládnout, znamená tedy vládu lidu. Jak již bylo zmíněno, až do osmnáctého století byla demokracie často vnímána negativně, jako vláda davu či vláda chudých, z níž má prospěch jen hrst vyvolených. Moderní demokracie je však dnes vnímána ne jako vláda davu či chudých, ale slovy Abrahama Lincolna jako vláda lidu, lidem a pro lid. Dnešní demokracie (někdy též liberální demokracie), s sebou nesou několik zásadních znaků:

- vládnutí na základě ústavy, formálních právních pravidel
- zaručené občanské svobody a práva
- pravidelně konané volby, politický pluralismus

- tržní hospodářství založené na svobodném soukromém podnikání⁸
- nezávislost organizovaných skupin a zájmů na státu, Heywood (2008).

2.6.1 Klasifikace demokracie

Demokracii jako formu vlády lze také vnitřně členit: podle typu účasti lidu na rozhodování, podle množství lidí, kteří mají politická práva a podle stupně naplnění principů demokracie.

Podle typu účasti lidu na rozhodování se demokracie dělí na přímou, nepřímou a autoritativní. Přímá demokracie spočívá v přímém podílu lidu na rozhodování a je uplatňována formou referend a plebiscitů. Je důležité zmínit, že kvalita a možnosti přímé demokracie roste s růstem vzdělanostní úrovně občanů. Nepřímá demokracie (zastupitelská demokracie) je založena na rozhodování volených zástupců lidu. Určité prvky přímé demokracie do tohoto systému potom může vnést například přímá volba prezidenta, starostů apod. Autoritativní demokracie se (na rozdíl od předešlých forem) vyznačuje autoritou, která mohla být sice demokraticky zvolena, ale dále si již počíná autonomně. Jde tedy o jakousi „pseudodemokracii“.

Podle množství lidí, kteří mají politická práva lze demokracii členit na omezenou a neomezenou. Jde v podstatě o to, jestli jsou nějakým způsobem omezena politická práva určitých skupin osob. Omezení politických práv může být vázáno na sociální status, třídní zařazení, vzdělání, právní nezpůsobilost, majetek atd.⁹

Třetí způsob členění, podle stupně naplnění principů demokracie, dělí demokratické režimy na reálné a formální. Zásadní rozdíl mezi nimi spočívá v možnosti naplňování deklarovaných a právně zakotvených svobod. Formální typ demokracie sice tyto práva formálně přiznává, ale v praxi nejsou naplňována, Prorok (2009).

2.6.2 Demokratické politické ideologie

Dosud byl v rámci politického režimu popisován systém (mechanismus) vládnutí. Každý režim však v sobě nese i struktury, instituce a procedury, které jsou v interakci se

⁸ Kliková, Kotlán (2006) k této problematice zmiňují, že existuje všeobecně vžitá představa o komplementaritě demokracie a tržního hospodářství, neboť mechanismy politické demokracie mají mnoho společného s tržními mechanismy svobodného trhu.

⁹ Například v ČSR v období první republiky neměli volební právo příslušníci armády a nemohli být ani voleni do zákonodárných a jiných zastupitelských sborů.

společností jako celkem. Jako pojivo každého režimu slouží politická ideologie.¹⁰ Ideje a ideologie ovlivňují politický režim mnoha způsoby. Pomáhají formovat samotou povahu režimu, poskytují totiž společnosti soubor sjednocujících názorů a hodnot.

V důsledku Velké francouzské revoluce a začátku průmyslové revoluce (počátku industrializace) zmizelo v Evropě feudální pozemkové vlastnictví, místní samosprávy, stavy a cechy a vůbec celé bývalé členění společnosti. Vznikly zcela nové sociální vrstvy, zaměstnanci a zaměstnavatelé. Byly vytvořeny klasické a dodnes platné pojmy: socialismus, liberalismus a konzervatismus, jež měly za cíl formovat novou industriální společnost, neboť ta se vyznačovala zcela novými jevy, jako byl rychlý růst obyvatelstva, příliv obyvatel do měst a překotná technizace. Z těchto názorových proudů začaly vznikat první politická hnutí, uskupení a politické strany, Eucken (2004).

Liberalismus

Hlavním principem liberalismu je upřednostnění jednotlivce a svobodná společnost, která jednotlivci umožňuje uspokojovat své zájmy a dosahovat seberealizace. Liberalismus předpokládá co největší svobodu jedince, stejná osobní a politická práva pro všechny, způsob odměňování podle výkonu, ochoty a nadání. Liberalismus výrazně prosazoval liberální ekonomické myšlení tzv. *laissez-faire*, tedy nechat věcem volný průběh, nezasahování státu do ekonomiky. Tento ekonomický liberalismus Adama Smithse, později Davida Ricarda a dalších ekonomů, zastává názor, že tržní hospodářství do kterého není zasahováno, směřuje k rovnováze. Státní zásahy považuje za škodlivé, připouští je pouze v zájmu ochrany volného trhu, tedy v případě různých antimonopolních opatření apod., Heywood (2005). Za kolébku liberalismu lze považovat Spojené království a USA, přičemž Spojené státy americké byly ovlivněny zdaleka nejvíce a liberální myšlení se tam stalo ekonomickým a politickým pravidlem, Adamová (2001).

V zásadě je možné liberalismus ještě dále vnitřně členit. Klasický liberalismus zastává důsledný individualismus a víru v minimální stát, jehož jedinou funkcí je udržování vnitřního pořádku a zajišťování osobní bezpečnosti. Novější moderní liberalismus chápe svobodu jako možnost rozvoje osobnosti, tedy umožnit jednotlivci dospět k plné realizaci. Státní zásahy

---

¹⁰ Výraz ideologie prosazoval za francouzské revoluce aristokrat a filozof Antoine Destutt de Tracy (1754-1836) a poprvé byl veřejně použit v roce 1796. Výrazem „ideologie“ Tracy označoval novou „vědu o idejích“, doslova tedy idea -logii.

(zejména sociální zabezpečení) mohou podle této doktríny rozšiřovat svobodu, neboť ochraňují jednotlivce před „sociálními zly“, která mohou tuto svobodu narušovat. Moderní liberalismus má za cíl pomoc jednotlivci na takovou úroveň, kdy si již může pomoci sám a může sám za sebe přijmout zodpovědnost. Moderní liberálové své myšlenky formovali na základě ekonomických teorií Johna M. Keynese. Stát podle Keynese může v období recese stimulací agregátní poptávky dosáhnout zvýšení zaměstnanosti a obnovení ekonomického růstu. Připouští tak i rozpočtové schodky v období recese, ale počítá s jejich splacením v období konjunktury, Heywood (2005).

Socialismus

Socialismus je obecně vnímán jako snaha zajistit humánnější a sociálně hodnotnější alternativu ke kapitalismu. Prioritou socialismu není jedinec, ale společnost. Tam, kde liberalismus prosazoval rovnost příležitostí, socialismus prosazuje rovnost výsledků a rovnost sociální. Jiný je i pohled na stát, jenž liberálové vnímají jako nutné zlo, ale zastánci socialismu jako nástroj k vytvoření lepší společnosti a ke zvýšení životní úrovně. Zásadně jiný je i pohled na vlastnictví. Socialisté jsou pro omezování koncentrace majetku v rukou jednotlivců, liberálové považují vlastnictví a jeho nedotknutelnost za jednu z nejvyšších hodnot, Heywood (2005).

Na základní úrovni lze socialismus rozdělit na revoluční socialismus – komunismus a evoluční – demokratický socialismus. Protože revoluční socialismus nelze považovat za demokratickou ideologii, za demokratický politický režim, nadále se práce bude zabývat pouze socialismem demokratickým.

Demokratický socialismus se v mnohém podobá modernímu liberalismu. Jeho podstata vychází ze snah o:

- reformování či humanizaci kapitalismu parlamentní cestou
- odmítnutí plošného znárodnění; znárodnění pouze v oblastech, kde existuje přirozený monopol
- státní intervence do ekonomiky (keynesiánsství)
- smíšenou ekonomiku, vybudování sociálního státu, Prorok (2009).

Stejně jako moderní liberalismus tak demokratický socialismus vychází z keynesiánských intervencí do ekonomiky. Kvalitativně se tak demokratický socialismus

neliší od kapitalismu, neboť kapitalismus chápe jako jediný způsob vytváření blahobytu. Jak již bylo zmíněno, demokratický socialismus se snaží o vybudování sociálního státu¹¹. Jako příklad sociálního státu je zpravidla uváděno Švédsko, Krieger (2000). Totéž uvádí i Říchová (2009), když zmiňuje, že švédské dějiny dvacátého století jsou v obecném povědomí spojeny s názorem, že se v této zemi podařilo vytvořit prototyp sociálně demokratické společnosti.

Konzervatismus

Posledním hlavním, klasickým typem demokratické politické ideologie je konzervatismus. Důležitým rysem konzervatismu je udržení tradičního společenského řádu, je chápán jako opatrnost při realizaci změn. Za základy společnosti konzervatismus považuje tradice, zvyky a tradiční, historicky dané instituce. Člověka vidí jako jedince, jenž potřebuje pocit sounáležitosti, stability, identity a zakořeněnosti. Společnost a její stabilita dle konzervativců závisí na stabilitě sociálních skupin, z nichž se společnost skládá. Nejdůležitější sociální skupinou je rodina, která zajistí kontinuitu společnosti prostřednictvím výchovy dětí a předáváním hodnot a tradic. Konzervativci upřednostňují národní chápání státu, neboť národ je přirozené společenství jazyka, kultury a tradic. Z toho vyplývá silný význam státu. Pro konzervativní společnost je dále typická přirozená hierarchie, nerovnost majetku i sociální nerovnost. Stát má pouze dohlížet na udržení veřejného pořádku a dbát na dodržování zákonů, v žádném případě se nemá pokoušet měnit hierarchii společnosti a odstraňovat tak nerovnost, Prorok (2009).

---

¹¹ Termín sociální stát však nebývá používán jen pro stát v duchu demokratického socialismu. Existuje totiž mnoho odlišných typologií sociálního státu. Liberální-anglosaský (USA), konzervativní-korporativistický (Německo), skandinávský-sociálnědemokratický (Skandinávie - Švédsko). V této práci bude termíny sociální stát, stát blahobytu, *welfare state*, vždy myšlen model sociálnědemokratický.

3. Empirie vlivu politických režimů na ekonomický rozvoj, data a použítá metodologie

3.1 Vliv politických režimů na ekonomický rozvoj z pohledu institucionální ekonomie

Politický režim, jeho charakteristika a vliv na ekonomický růst se řadí mezi institucionální faktory rozvoje. Vlivem institucionální faktorů, tedy faktorů ovlivňujících institucionální prostředí, se zabývá institucionální ekonomie. Důležitými představiteli tohoto ekonomického proudu jsou Douglass North, Mancur Olson, Kenneth Arrow, Ronald Coase, Friedrich Hayek či Herbert Simon, Voigt (2008).

Hlavní myšlenka institucionální ekonomie předpokládá, že ekonomický růst a rozvoj závisí rozhodujícím způsobem na současných platných institucích. Institucionální ekonomie by měla odpovídat na otázku, proč jsou některé země bohaté a jiné chudé i přesto, že mají obdobný přístup k vědění, obdobný přístup na kapitálové trhy, stejnou dispozici půdy a přírodních zdrojů, podobnou vybavenost lidským kapitálem apod. Odpověď institucionálních ekonomů tkví právě v kvalitativních odlišnostech národních institucí. Ekonomický rozvoj a růst je (dle institucionálních ekonomů) ovlivňován jak formálními pravidly (zákony atd.), tak pravidly neformálními (tradice, zvyky atd.). Voigt (2008)

Voigt (2008, str. 22) pak navrhuje definovat instituce jako „obecně známá pravidla, s jejichž pomocí, jsou uspořádány opakující se interakce a jež jsou vybavena donucovacím mechanismem, který v případě porušení pravidel vede k sankci, či k hrozbě sankce.“

Lze rozlišit pět různých typů institucí, viz Tab. 3.1. Instituce, jež nejsou prosazeny pomocí státu, a porušení jejich pravidel je sankcionováno uvnitř společnosti, jsou poté kategorizovány jako interní instituce. Naopak takové instituce, jejichž prosazení stát uskutečňuje a kde stát také sankcionuje jejich porušování, jsou nazývány externími institucemi. Voigt (2008)

Tab. 3.1: Typy externích a interních institucí

pravidlo	způsob dohledu a prosazení	kategorie instituce	příklad
1. konvence	sebeprosazení	interní	mluvnická pravidla jazyka
2. etické pravidlo	imperativní sebekontrola	interní	desatero přikázání
3. zvyk	spontánní dohled ostatních aktérů	interní	společenské formy styku
4. formální soukromá pravidla	plánovitý dohled ostatních aktérů	interní	samovolně vytvořené hospodářské právo
5. pravidla pozitivního práva	organizovaný státní dohled	externí	soukromé (občanské) a trestní právo

Zdroj: Kiwit a Voigt (1995).

Z hlediska vlivu politického režimu na institucionální prostředí státu bude patrně nejdůležitější pátý typ instituce - externí. Politický režim bude působit na institucionální prostředí nejvýrazněji prostřednictvím státu. Z dlouhodobého hlediska však může politický režim být důležitý i pro ostatní typy institucí. Voigt (2008) totiž připomíná i existující vztahy mezi interními a externími institucemi. Zmiňuje například, že působení externích institucí je zesilováno interními institucemi, ale i to, že jejich působení může být protichůdné.

Podstatné je, jak jednotlivé instituce působí na ekonomické proměnné. Tedy jak působí na situace na mikro a makroekonomické úrovni. Na mikroekonomické úrovni mohou instituce působit na dobrovolné směny statků mezi soukromými aktéry (na typy směňovaných statků, způsob placení apod.), na uspořádání opakovaných transakcí soukromých aktérů, na kolektivní vyjednávání a motivace ke kolektivnímu vyjednávání atd. Na makroekonomické úrovni pak bude institucionální prostředí působit na zákonnou úpravu soukromého vlastnictví, smluvní svobody, právo a tím i na samotný ekonomický růst a rozvoj. Voigt (2008)

Studie indexu ekonomické svobody

Voigt (2008) konstatuje, že tradiční teorie růstu a dokonce ani nová teorie růstu vliv institucí (tak jak jsou popisovány institucionální ekonomii) nezahrnují do svých modelů a kvalita institucí v nich nehraje žádnou roli. Zmiňuje ale řadu přístupů použitých v posledních letech, jež měly napomoci snahám o měření a srovnávání kvality institucí. Podrobně představuje jednu studii a to tzv. index ekonomické svobody (Economic Freedom Index, EFI).

Index ekonomické svobody byl vyvinut za přispění renomovaných ekonomů (mj. Milтона Friedmana, Douglase Northa a Garyho Beckera) a je každoročně vypracováván pod záštitou Fraserova institutu v Kanadě. Studie indexu ekonomické svobody vychází

z předpokladu, že svobodnější instituce, které nejsou oslabeny jednáním státu, tj. státem stanovenými cenovými nebo množstevními předpisy, omezením zahraničního obchodu, výší daní, stabilitou měny apod., vedou k vyššímu hospodářskému růstu. Dříve vypracovávané studie, jež se zabývaly souvislostmi mezi hospodářským růstem a ekonomickou svobodou vycházely z toho, že svoboda musí být velká všude tam, kde existují rozsáhlá demokratická práva. Demokracie tedy byla zástupnou proměnnou ekonomických svobod. Index ekonomických svobod se však prvně snaží svobodu institucí kvantifikovat. Voigt (2008)

Index ekonomické svobody je složen z 21 ukazatelů, jež jsou rozděleny do sedmi skupin, z nichž každá má určitý podíl na celkovém indexu:

- 1) Rozsah vládní činnosti (11%)
- 2) Struktura hospodářství a využití trhů (14,2%)
- 3) Monetární politika a stabilita cen (9,2%)
- 4) Svoboda používat alternativní měny (14,6%)
- 5) Právní struktura a jistota soukromých vlastnických práv (16,6%)
- 6) Svoboda obchodovat s cizinci (17,1%)
- 7) Svoboda jednání na kapitálových trzích (17,2%)

První skupina zohledňuje podíl státu na celkových výdajích na spotřebu a podíl transferových plateb a dotací na hrubém domácím produktu. Druhá skupina měří význam role podniků ve vlastnictví státu, svobodu podniků určovat své ceny, výši zdanění a existenci všeobecné branné povinnosti. Třetí skupina týkající se monetární politiky a stability cen, zohledňuje míru růstu peněžní zásoby, rozsah kolísání roční míry inflace a aktuální míru inflace. Základem čtvrté skupiny je možnost či nemožnost občanů vlastnit účty v jiné než národní měně a možnost či nemožnost vést legálně účty v jiných zemích a velikost rozdílu mezi oficiální směnnou sazbou měny a směnnou sazbou na černém trhu. V páté skupině se zohledňuje jistota soukromých vlastnických práv, rovnost občanů před zákonem a přístup k nestranné justici. Šestá skupina měří výši daní vybíraných ze zahraničního obchodu spolu s průměrnou výší zdanění mezinárodních transakcí a stupeň integrace země ve světové ekonomice. Poslední skupina se skládá ze čtyř ukazatelů, které se ptají na to, kolik procent bankovních vkladů držných soukromými subjekty je uloženo u soukromých bank, kolik procent celkového objemu úvěrů směřuje k soukromým subjektům, do jaké míry jsou úroky určovány na trhu a do jaké míry je omezována mobilita kapitálu, Voigt (2008)

Součástí studie bylo 123 zemí (v roce 2001). Nejlepší známka za každý ukazatel byla 10, nejnižší možná známka byla 0.¹² Byly použity především ukazatele, které lze operacionalizovat a objektivně zjistit. K určení vah jednotlivých ukazatelů byl použit ekonometrický postup, a sice tzv. analýza hlavních faktorů.

Získané údaje se jeví jako jednoznačné. Po rozdělení zemí do pěti různých skupin (kvintilů) podle dosažených výsledků se ukazuje, že mezi absolutní výší příjmu na obyvatele i v míře růstu příjmu na obyvatele, existuje jednoznačná korelace s rozsahem ekonomických svobod. Jednoznačně korelována s ukazateli ekonomických svobod je i míra chudoby¹³ a míra rozvoje.¹⁴ Na prvních deseti místech se (v roce 2001) v rozsahu ekonomických svobod podle EFI nachází Hongkong, Singapur, N. Zéland, V. Británie, USA, Austrálie, Irsko, Švýcarsko, Lucembursko a Nizozemsko, s hodnotami indexu od 9,4 po 8,4. Na posledních deseti místech se nachází Gabun, Papua Nová Guinea, Sýrie, Rusko, Rumunsko, Sierra Leone, Guinea-Bissau, Dem. Rep. Kongo, Alžírsko a Myanmar, s hodnotami indexu od 4,3 po 1,9, Voigt (2008).

3.2 Vliv politických režimů na ekonomický rozvoj – rešerše literatury

3.2.1 Demokracie a vlastnická práva

Už Adam Smith (1776) ve svém nejznámějším díle: *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů* tvrdí, že ve všech zemích, kde je přijatelná bezpečnost majetku se každý rozumně uvažující člověk bude snažit využít veškerý objem kapitálu, jímž vládne. Na druhou stranu zmiňuje země (především v Asii), kde se lidé neustále obávají násilí ze strany svých panovníků a tak často velkou část svého kapitálu skrývají a ten zůstává nevyužit.

I mnoho dnešních ekonomů, kteří analyzují ekonomický růst, nachází pozitivní spojení mezi demokracií a ekonomickým růstem. Velká část z nich příčinu vidí v bezpečném soukromém vlastnictví, které obvykle demokracie zajišťuje.

Ve svých empirických studiích pozitivní korelaci mezi demokracií a ekonomickým růstem potvrzují např. Kurzman (2002) či Olson (1993) a příčinu vidí právě v dostatečné ochraně vlastnických práv demokratickými režimy. Stejně se z pozic institucionální ekonomie vyjadřují i Rodrik (2002) a North (1990).

---

¹² Kromě ukazatele všeobecné branné povinnosti, který nabývá pouze hodnot 0 při existenci branné povinnosti a 1 při neexistenci branné povinnosti.

¹³ Podle HPI (The Human Poverty Index), indexu lidské chudoby.

¹⁴ Podle HDI (The Human Development Index), indexu lidského rozvoje.

Podle Northa (1990), může pouze demokracie jednat v zájmu obyvatelstva. Nedostatek demokratické kontroly umožňuje diktátorům zneužívání zdrojů ke svému osobnímu prospěchu, namísto jejich využití pro ekonomický rozvoj. Naopak demokracie umožňuje politiky, kteří by zneužívali zdroje jen pro vládnoucí elity, poměrně jednoduše vyměnit. Demokracie by tak měla činit vládu odpovědnou a efektivní. Podobně Quibria (2003) tvrdí, že dobře fungující demokracie, s její kontrolními mechanismy, rovnováhou a pravidelnými volbami, poskytuje vhodný rámec důvěryhodné politice a boji proti korupci. Stejně se vyjadřují i Bhagwati (2002) či Stiglitz (2002), když shodně tvrdí, že demokracie se svým důrazem na transparentnost a otevřenost podporuje ekonomický růst, neboť umožňuje zdravý rozvoj trhů a hospodářské soutěže.

Srozumitelný příklad působení politického režimu na ekonomický rozvoj popisuje Voigt (2008) na dilematu „silného státu“. Předkládá situaci, kdy stát jako monolitický blok (autokracie, totalitní vláda, v jejichž rukou jsou soustředěny všechny státní funkce) může být značně nedůvěryhodný pro investory. Tento „silný stát“ může nedokonale chránit soukromé vlastnictví. Síla státu totiž jeho zástupcům umožňuje chovat se tak, že soukromých vlastnických práv nedbá, nebo je oslabuje. Proto se hovoří o dilematu „silného státu“. Na jednu stranu je třeba dostatečně silný stát, aby garantoval fungující tržní hospodářství, na druhou stranu může jeho přílišná síla rozvoji překážet. Samozřejmě totalitní vládce by mohl soukromým investorům současnou i budoucí garanci soukromých vlastnických práv slíbit. Soukromí aktéři by začali více investovat a tím by přispěli k hospodářskému růstu či snadnějšímu financování státu (s nižšími úroky), k vyššímu výběru daní apod. Otázkou je věrohodnost tohoto slibu. Racionální soukromý aktér by za těchto podmínek patrně neinvestoval. Stát (vláda) by tedy měl mít zájem na tom, aby byl věrohodně vázán svými sliby. Tento problém může dle Voigta řešit například Montesquieho funkční dělba státní moci¹⁵. Zákony schválené demokratickou zákonodárnou mocí se totiž stávají věrohodnějšími, jsou – li prováděny mocí jinou (nezávislou mocí výkonnou) a o jejich interpretaci rozhoduje třetí moc – nezávislá moc soudní, Voigt (2008).

Velmi podobným problémem se ve své studii *Institutions and Economic Performance* zabývali i Knack a Keefer (1995). Pracovali s údaji, které odborníci poskytovali zahraničním investorům při dotazování na různé země. Tato data publikuje *International Country Risk Guide* (ICRG) a jejich obsahem jsou např. jistota vlastnických práv, rizika vyvlastnění, rozsah

---

¹⁵ Viz první kapitola.

korupce, kvalita byrokracie, neuznávání smluv vládami apod. Zmínění autoři ve své studii tvrdí, že index ICRG statisticky přesvědčivě koreluje s hospodářským růstem, Voigt (2008).

Spojením mezi demokracií a ekonomickým růstem, v období před průmyslovou revolucí, se ve své studii zabývají Delong a Shleifer (1992).

Delong, Shleifer (1992) uvádí, že města v západní Evropě v průběhu let 1000-1800, která byla řízena absolutistickými panovníky, zaznamenávala snížený růst obchodu a průmyslu. Jako možné vysvětlení předkládají vysoké daně z příjmu v takových městech - absolutistická vláda se snaží maximalizovat státní (své) příjmy a tak vybírá vysoké daně. Vláda, která se nevyznačuje absolutismem, se naopak stará o všeobecnou ekonomickou prosperitu. V absolutismu navíc podle nich chybí i zmíněné zabezpečení soukromého majetku, neboť panovník může kdykoliv majetek zabavit, majitele zatknout či v horším případě nechat setnout.

Delong a Shleifer (1992) dělí ve své studii západoevropské vlády na dva široce definované politické režimy – na plně absolutistické a neabsolutistické státy, které dále člení do tří typů.

Absolutistické státy jsou charakterizovány podřízením právního rámce vládcově vůli. Jako příklad absolutistických států, kde ekonomické subjekty mají majetková práva, jen pokud k tomu panovník svolí, uvádí Francii Ludvíka XIV. či Španělsko za vlády Filipa II.

Jako první typ neabsolutistického státu, kde je panovník vázán zákonem obsahujícím práva a výsady obyvatel, nemůže bez souhlasu parlamentu (či jiného orgánu) měnit daně a je vázán uzavřenými smlouvami, uvádí Británii za Viléma III. Oranžského. Druhý typ neabsolutistického státu je založen na bázi městského státu, kde vládli sami obchodníci a měšťané. Jako příklad tohoto státu mohou sloužit některé benátské a florentské republiky. Třetím typem jsou „anarchistické feudální vlády“, kde knížata či hrabata sice formálně vládou pod králem, ale v praxi tento systém nemá centrální autoritu.

Jako indikátor hospodářského růstu Delong, Shleifer (1992) ve své studii používají změny v počtu velkých měst (nad 30 000 ob.) a změny v počtu městského obyvatelstva, neboť tyto změny byly vyvolávány přesuny center obchodu a zlepšováním životní úrovně ve městech. Odhady velikostí využívají ze dvou nezávislých historických databází.¹⁶ Studie

---

¹⁶ První databáze: *Josiah Cox Russell, Medieval Regions and their Cities, Bloomington: Indiana University Press, 1972.* Druhá databáze: *Paul Bairoch, Jean Batou, and Pierre Chèvre, La Population des Villes Européennes de 800 à 1850, Geneva: Librairie Droz, 1988.*

zkoumá růst měst od roku 1050 po dobu pěti období: 1050-1200, 1200-1330, 1330-1500, 1500 -1650, 1650-1800. Jako režim každého období je vybrán režim, jenž byl v této době dominantní. Západní Evropa je rozdělena do devíti sledovaných oblastí: Jižní Itálie, Severní Itálie, Rakousko-Čechy, Německo, Nizozemsko, Anglie, Belgie, Francie, Španělsko.

Provedená regresní analýza dochází k následujícím výsledkům: V regionech s absolutistickou vládou, byl růst počtu obyvatel ve městech (nad 30 000 ob.) nižší o 180 000 za jediné století. Počet měst nad 30 000 obyvatel se snížil o dvě. Možnou příčinu tohoto jevu vidí Delong a Shleifer (1992) v přesměrování obyvatelstva a center obchodu do jiných regionů či přesídlení obchodníků (a obyvatel obecně) do menších center. Celkový počet obyvatel žijících v západoevropských městech nad 30 000 obyvatel byl v roce 1650 4,7 milionů. Kdyby každý z devíti regionů absolvoval další století a půl absolutistické vlády před rokem 1650, byla by tato městská populace snížena o dva miliony. Naopak pokud by všechny regiony západní Evropy byly bez absolutistické vlády od roku 1050 do r. 1650, pak výsledky předpovídají, že by celková populace městského obyvatelstva vzrostla na téměř 8 milionů a vyrostlo by dalších 40 měst s více než 30.000 obyvateli. Taková zvýšená úroveň obchodu a městské civilizace by podle Delonga a Shleifera podstatně dříve zahájila průmyslovou revoluci.

Vypovídající jsou i výsledky zobrazující změnu politického režimu. V pěti ze šesti případů roste populace ve velkých městech, po změně z absolutistického režimu na neabsolutistický, rychleji. Ve třech případech - Severní Itálie, Belgie a Anglie, jsou rozdíly v rychlosti růstu měst velmi výrazné.

Poměrným překvapením studie je fakt, že Delongem a Shleiferem (1992) uváděný „anarchistický feudalismus“ se pro ekonomický rozvoj (pro růst obyvatelstva) jeví ještě jako horší varianta než absolutismus.

Další poměrně hojně citovanou prací, která tentokrát již analyzuje moderní dobu, je studie Roberta Barra (1996).

Barro (1996) vychází z předpokladu, že ekonomické svobody - svobodný trh a vláda zachovávající a garantující vlastnická práva, podporují hospodářský růst. Ve své studii, jež využívá data ze stovky zemí od roku 1960 do roku 1990, tyto domněnky potvrzuje a předkládá některé vazby mezi růstem, narušením trhu, právním státem a dalšími proměnnými.

Model užitý Barrem (1996) vychází z neoklasické teorie růstu, ale na rozdíl od ní je možnost růstu výstupu na obyvatele při stálém stavu rozšířena ještě o řadu dalších

proměnných.¹⁷ Soukromý sektor může výstup ovlivnit porodností a mírou úspor a každá z těchto kategorií závisí na preferencích a nákladech těchto rozhodnutí soukromého sektoru. Vládní sektor má vliv na daňové sazby, rozsah narušení trhů, obchodní rozhodování, údržbu právního státu a vlastnických práv či míru politické svobody. Při určité úrovni výstupu na hlavu se ve stálém stavu výstup na obyvatele zmíněnými proměnnými zvyšuje krátkodobě, během přechodného intervalu. Například pokud vláda zlepší prostředí pro podnikání – sníží regulaci, korupci, daně, nebo dojde k posílení vlastnických práv – tempo růstu se krátkodobě zvýší. Podobný vliv bude mít rozhodnutí lidí mít méně dětí, nebo uspoření větší části jejich příjmů. Ve všech těchto případech se zvýšení úrovně výstupu na obyvatele promítne do přechodného zvýšení tempa růstu ekonomiky.

Pro tyto proměnné platí, že při vyšším počátečním výstupu na obyvatele je zvýšení tempa růstu na hlavu nižší. Stejně jako v „klasickém“ neoklasickém modelu je to z důvodů klesajících výnosů z kapitálu. Inverzní vztah mezi mírou růstu a úrovní výstupu na hlavu vede k dobře známé konvergenci chudších a bohatších ekonomik popisované v neoklasické teorii růstu. Dnes se však již naznačuje, že konvergence v neoklasicistním modelu je pouze podmíněná. Chudé země s nižším počátečním výstupem na hlavu nemusejí vykazovat (a mnohdy v praxi nevykazují) vyšší tempa růstu. Toto může být vysvětleno například politickými institucemi, jež svým charakterem odpuzují investice – chudé země s nekvalitními, nedemokratickými institucemi se tak mohou hospodářsky rozvíjet pomaleji než země bohatší, Barro (1996).

Podobná situace nastává i při šíření technologického pokroku. Vychází se z toho, že imitace je obvykle levnější než inovace. Země, které přejímají již vyvinuté výrobky, mají tudíž výhodu. Tato výhoda však také bude mít tendenci klesat se zvyšující se ekonomickou úrovní. I konvergence v dostupnosti technologií bude záviset na vládní politice. Zaostalá země, která nerespektuje vlastnická práva a má zaostalou infrastrukturu služeb, těžko přiláká import moderních technologií. Naopak země s velkými investicemi do lidského kapitálu se mohou snadněji adaptovat na cizí technologie a tím docílit vyššího růstu, Barro (1996).

Barro (1996) užil statistickou metodu regrese, kde jako závislá proměnná je tempo růstu reálného HDP na obyvatele. Tempa růstu jsou zprůměrována do tří období: 1965-75, 1975-85 a 1985-90. Vysvětlující (nezávislé proměnné), tedy proměnné, v důsledku jejichž změny se mění vysvětlovaná proměnná, jsou: školní docházka, zdravotní péče, porodnost,

---

¹⁷ Užité teorie vychází z Ramseye (1928), Solowa (1956), Swana (1965), Casse (1965), a Koopmanse (1965). Předchozí empirické aplikace modelu použil již Barro (1991), Mankiw, Romer, a Weil (1992), a Barro a Sala-i-Martin (1995a, kap. 12), Barro (1996).

vládní spotřeba, obchodní podmínky aj. Pro účely této práce je však nejdůležitější proměnnou míra demokracie. Míra demokracie je v této studii indikátor politických práv, který sestavuje J. Gastil a jeho následovníci. Politická práva jsou tímto indikátorem hodnocena od 1 do 7, přičemž 1 je nejvyšší míra politických práv. Stupnice s rozsahem 1-7 je však převedena na hodnocení K. Bollena, jenž používá stupnici od 0-1.

Vztah mezi demokracií a růstem je podle Barrovy studie nelineární. Nejvýhodnější pro růst se zdá střední úroveň demokracie (bodový odhad: 0,47). Dosažené výsledky ukazují, že zavádění politických svobod při nízké úrovni demokracie pozitivně přispívá k ekonomickému růstu (vysvětlovat to může výrazné omezení státu a státní moci). Zvyšování politických svobod při střední úrovni demokracie však dle této studie působí na růst mírně negativně (za vysvětlením může stát zvýšené přerozdělování příjmů). Nicméně, jak autor zmiňuje, bohaté země „spotřebují“ více demokracie a v podstatě si mohou dovolit obětovat minimálně snížené tempo hospodářského pokroku za zvýšení a hlavně udržení úrovně své demokracie.

Důležitým bodem této studie je fakt, že růst demokracie působí i na jiné výše zmíněné proměnné (jako je zachování svobodných trhů, malá spotřeba vlády, vysoká úroveň lidského kapitálu), které působí na ekonomický růst pozitivně. Demokracie tak pomocí těchto proměnných může nepřímo ovlivňovat ekonomický růst. Obecným závěrem Barrovy práce tak je tvrzení, že vyspělé západní země by měly spíše dbát na rozšiřování dobrých životních a ekonomických podmínek v rozvojových zemích, jako jsou majetková práva či svobodný trh a nikoliv na jejich politické systémy. Pokud bude v těchto zemích rozšířena ekonomická svoboda, zpětně dojde i ke zvýšení úrovně demokracie.

K podobným závěrům dochází i Milton Friedman (1993). Uvádí, že se ekonomické svobody a demokracie vzájemně doplňují – rozšíření politických práv (růst demokracie) podle něj podporuje rozšíření majetkových práv a tím dochází i ke stimulaci růstu.

Opačným vztahem, tedy že vysoký růst HDP má příznivý vliv na úroveň demokracie, se zabývá Lipset (1959) či Huntington (2008). Lipset (1959) tvrdí, že ekonomická svoboda podporuje demokracii. Jde o tzv. Lipsetovu hypotézu. Opatření zvyšující životní úroveň mají podle této hypotézy tendenci postupně zvyšovat úroveň demokracie. Tato teorie je sice empiricky dokázána, ale teoretické modely tohoto vztahu nejsou příliš popsány. Barrova (1996) studie v této souvislosti ukazuje, že zlepšení životní úrovně (zvýšení reálného HDP na hlavu) podstatně zvyšuje dosahování základního vzdělání pro muže a ženy (což má pozitivní vliv na úroveň demokracie) či snižování kojenecké úmrtnosti.

3.2.2 Demokracie a stabilita

Negativní vliv na ekonomický růst má dle studie Persona a Tabelliniho (2006) případná nestabilita režimu. Demokracie podle nich zaznamenávají zrychlený růst, neboť jsou vnitřně stabilnější. Stejně se vyjadřuje i Przeworski (2000), když zmiňuje, že růstu škodí politická nestabilita a to zejména nestabilita autokracií. Przeworski (2000) se soustředí zejména na poválečné období a výsledky jeho empirické studie také naznačují, že vyšší příjmy obyvatelstva mají pozitivní vliv na „přežití“ demokracie, ale u autokracie tento vztah neexistuje.

Durham (1999) zmiňuje, že autoritářské režimy jsou všeobecně méně stabilní při zhoršující se výkonnosti ekonomiky, neboť jim chybí legitimita. Autoritářské režimy tak dle něj mohou přežívat v období trvalého hospodářského růstu, ale když začíná ekonomika dlouhodobě stagnovat, má mnohem vyšší šanci setrvat vláda demokratická, protože se legitimitou vyznačuje.

Výsledky studie Persona a Tabelliniho (2006) naznačují, že důležitá jsou také očekávání ohledně budoucnosti politického režimu. Riziko, že země přestane být demokratickou, výrazně škodí ekonomickému růstu. Prokazatelně pozitivní vliv na ekonomický růst tak dle nich mají stabilní demokracie s vysokou mírou demokratického kapitálu (hodnoty, normy, kulturní a sociologické postoje obyvatelstva) a s dlouholetou demokratickou tradicí. Autoři poukazují na pozitivní cyklus demokracie: Stabilní demokracie podporuje ekonomický rozvoj, což vede k posílení demokratického kapitálu a tím dochází k dalšímu posílení stability a růstu. Jak však studie zmiňuje, dostat se do tohoto kruhu je obtížné, protože demokratické stability nelze dosáhnout okamžitě.

3.2.3 Vliv demokracie na vzdělání

Filipová a Bednařík (2009) zkoumají dvě hypotézy. První z hypotéz je, že rozdíly v HDP na obyvatele jsou ovlivněny náboženstvím a politickým režimem. Druhý předpoklad (hypotéza) tvrdí, že existuje souvislost mezi HDP a úrovní vzdělání, a vzděláním a politickým režimem.

Použitá clusterová analýza dělí 110 hodnocených zemí do dvou skupin s podobnými vlastnostmi (převládající náboženství, politický režim, HDP na obyvatele a průměrná doba vzdělávání¹⁸).

V první skupině (clusteru) je zahrnuto 49 zemí (s 1,4 mld. obyvatel) a je charakterizována následujícími údaji: vzdělávání trvá v průměru 14,5 roku, průměrné HDP na obyvatele je na úrovni 16.413 \$, zahrnuje demokratické země podle Polity IV (hodnota v průměru 5,8), zahrnuje 100% římsko-katolických zemí, 100% protestantských zemí, 18,2 % pravoslavných zemí, 100% židovských zemí (pouze Izrael) a 16,7 % buddhistických zemí.

V druhé skupině (clusteru) je zahrnuto 61 zemí (s 3,9 mld. obyvatel) a je charakterizována následujícími údaji: vzdělávání trvá v průměru 9,9 roku, průměrné HDP na obyvatele je na úrovni 3615 \$, zahrnuje nedemokratické země podle Polity IV (hodnota v průměru -2,4), zahrnuje 100% muslimských zemí, 100% hindských zemí, 81,8% pravoslavných zemí, 100% konfucíanských zemí (pouze Čína), 100% zemí s křesťanstvím ovlivněným tradičními náboženstvími (především v Africe) a 100% zemí s původním, domorodým a animistickým náboženstvím.

Analýza ukazuje, že vyšší úroveň HDP a vzdělávání je spojena s demokratickým politickým režimem (nejvyšší úroveň HDP a vzdělání je dosažena v zemích s plnou demokracií), s protestantstvím, římským katolictvím a judaismem. Nízká úroveň HDP a vzdělávání je naopak charakterizována autokratickým politickým režimem, Islámem a zčásti Hinduismem.¹⁹

Proč je však demokratický politický režim spojen s vyšší úrovní HDP a s vyšším vzděláním? Demokratický systém totiž podporuje vyšší úroveň vzdělání a vyšší úroveň hospodářského rozvoje. Demokratické hodnoty jako je svoboda, nezávislost ale i zodpovědnost za vlastní život mohou podporovat podnikání, hospodářskou soutěž, technologické inovace a konkurenci a tím motivovat jednotlivce k investicím do vzdělání, k lépe placené práci apod. Na druhou stranu může vzdělání a hospodářská vyspělost přinést pozitivní zpětnou vazbu směrem demokracii. Lidé s vyšším vzděláním totiž vyžadují větší podíl na politickém životě a větší rovnost práv. Ke stejným závěrům dochází také například Glaeser (2005), Filipová, Bednařík (2009).

---

¹⁸ Data o náboženství vychází z World Almanac and Book of Facts. Úroveň politického režimu vychází z indexu Polity IV (od -10 plné autokracie až po + 10 plnou demokracii). HDP na obyvatele je údaj Světové banky z roku 2003 v PPP ve stálých cenách r. 2000, v mezinárodním dolaru. Data o průměrném počtu let strávených formálním vzděláváním jsou převzata ze Světové banky (k roku 2003).

¹⁹ Viz příloha, Tab. 1.

3.2.4 Vliv demokracie na strukturu ekonomického růstu

Pinto a Timmons (2005) se nezaměřují na hospodářský růst jako takový, ale na zdroje růstu.²⁰ Tvrdí, že politická konkurence snižuje míru fyzické akumulace kapitálu a práce, tj. snižuje investice a nabídku výrobního faktoru práce. Na druhou stranu ale zvyšuje míru lidského kapitálu a produktivitu práce. Jak uvádějí, ve skutečnosti svobodnější režimy s větší politickou soutěží nemusí růst rychleji než režimy nesvobodné. Důležitá je však podle nich kvalita a struktura růstu – demokratické země budou spoléhat spíše na dlouhodobý a udržitelný intenzivní růst, nedemokratické na krátkodobý a extenzivní. Pro obhajobu svých hypotéz předkládají následující argumenty:

První hypotéza vychází z teorie veřejné volby a voliče mediána. Demokracie předpokládá, že politická soutěž umožňuje voličům používat stát jako zdroj přerozdělování. Pokud má tedy střední volič nižší než průměrný příjem, mohou středně a nízko příjmoví občané určit volební výsledek a uplatnit tak svůj požadavek o větším zdanění pro bohaté. Ačkoliv by tato situace v krátkém období vedla ke zvýšení daňových příjmů, snižovala by pobídky pro akumulaci kapitálu, zejména mezi bohatými. Politická soutěž podle autorů také negativně ovlivňuje fiskální a měnovou politiku. Je zdrojem nesouladu mezi politickým a hospodářským cyklem a vede k oslabení investiční činnosti. Politická konkurence by mohla mít podobný účinek i na nabídku práce. Nedemokratické režimy mají jednoduše tu výhodu, že jim neexistence společenského či politického nátlaku umožňuje donutit lidi k práci, byť za minimální mzdu.

Zatímco politická konkurence by mohla odrazovat od investic do fyzického kapitálu, mohla by mít pozitivní účinek na lidský kapitál. V návaznosti na teorii voliče mediána vyplývá, že volební soupeření bude poskytovat podněty k poskytování veřejných statků např. v oblasti vzdělávání a zdravotní péče a tím ke zvyšování úrovně lidského kapitálu.

Politicky konkurenčnější režimy budou také pravděpodobně zvyšovat produktivitu a technologické inovace. Toto tvrzení vychází z teorie Donalda Wittmana (1989), již publikoval v knize *The Myth of Democratic Failure: Why Political Institutions are Efficient*. Podle něj politická soutěž stimuluje inovace a šíření osvědčených postupů, neboť v takové svobodné společnosti vznikají nejlepší nápady. Druhý uváděný důvod k předešlému tvrzení je fakt, že politicky konkurenčnější režimy mají větší šanci odstranit různé regulace a celní ochrany,

---

²⁰ Vychází z růstového modelu Mankiwa, Romera a Weila, jenž byl zmiňován v první části práce.

přičemž tato pro-tržní opatření by měla podporovat efektní využívání zdrojů a vývoj nových procesů a postupů²¹, Pinto, Timmons (2005).

Na panelu 44 až 91 rozvinutých a rozvojových zemí v období 20 až 38 let (v závislosti na dostupnosti dat pro závislé proměnné) empiricky, pomocí korelační analýzy, své hypotézy potvrzují. Uvádějí však, že koeficienty provedené analýzy jsou relativně malé, což naznačuje, že politické režimy mají dopad spíše na dlouhodobý růst. Pokud jsou roční intervaly nahrazeny pětiletými, korelace se stávají významnějšími. Zmiňují také, že použité regrese nekontrolují řadu faktorů, zejména mezinárodní prostředí, jež ekonomiku státu také výrazně ovlivňuje.

3.2.5 Alternativní názory na vztah mezi demokracií a ekonomickým růstem

Studie Pinta a Timmonse sice již naznačuje, že ne vždy musí demokracie mít pozitivní vliv na ekonomický růst, ale její závěr vyznívá pro demokracii (jako celek) pozitivně. Objevují se však i názory zcela opačné.

Voigt (2008) uvádí, že hypotézou negativního vlivu demokracie na ekonomický růst se již v 19. století zabývala řada osobností. Například jinak zcela odlišní myslitelé Karel Marx a David Ricardo se shodovali na tom, že rozšíření volebního práva na nemajetné vrstvy obyvatel by trvalému hospodářskému růstu mělo spíše škodit. Kdyby totiž měli nemajetní většinu, volili by politické strany slibující rozsáhlá přerozdělovací opatření. Realizací jejich programu by došlo k oslabení vlastnických práv, což by následně díky snížené ochotě soukromých subjektů za těchto podmínek investovat vedlo ke snížení hospodářského růstu.

Podobné názory připouští i někteří současní autoři.²² Spíše skepticky se k pozitivnímu vlivu demokracie na ekonomický růst staví studie Przeworskeho a Limongiho z roku 1993. Autoři shromáždili osmnáct studií, s jedenadvaceti dosaženými výsledky. Osm výsledků nasvědčuje tomu, že demokratické politické režimy mají vyšší tempa hospodářského růstu, osm výsledků hovoří o opaku a pět výsledků nezaznamenává významné rozdíly mezi tempy růstu v demokratických a nedemokratických režimech.²³ Przeworski a Limongi tvrdí, že autoritářským režimům v zásadě nic nebrání v zachování ekonomických svobod a soukromého vlastnictví, pokud se nevydají cestou centrálního plánování. Jako příklad může sloužit Pinochetovo Chile, kdy se za prosazení liberálních ekonomických podmínek stalo

---

²¹ Viz příloha, Schéma 1.

²² Například již zmiňované studie Barra (1996) a Pinto a Timmonse (2005).

²³ Viz příloha, Tab. 2.

Chile ekonomicky nejvýkonnější zemí Jižní Ameriky i navzdory velmi autoritativnímu režimu.

Důležité tedy je, jestli případnému diktátoru slouží politický režim pouze k uzurpování národního bohatství a tím k provádění neefektivních investic²⁴ či jej využívá k podpoře ekonomického růstu. Z toho vychází tvrzení, že případná investice do autoritativní ekonomiky je pro investory velmi riziková. To Przeworski a Limongi (1993) připouštějí a tvrdí, že pro hospodářskou výkonnost může být demokracie přínosem, neboť má zájem na dodržování zákonů (např. o vlastnických právech) a pořádku. Demokracie však podle nich nemůže prosadit silná opatření potřebná k podpoře investic. Demokracie znamená okamžitou spotřebu a není uzpůsobena k současným obětem výměnou za světlejší budoucnost. Na druhou stranu autoři dodávají, že nevidí žádný důvod, proč by naopak diktatura měla investice podporovat. Demokracie podle nich také snáze podléhá partikularistickým zájmům a tlakům. Autokratický režim je izolován od tlaku zájmových skupin, které se pokouší o transfer důchodu ve svůj prospěch. Podobně Rivera - Batiz (2002) tvrdí, že ne všechny demokracie jsou stejně úspěšné při podpoře růstu. Vysvětluje to zranitelností demokracie vlivy zájmových skupin.

Durham (1999) tvrdí, že pro působení politického režimu na ekonomický rozvoj je podstatná úroveň rozvoje v dané zemi. Zaostalé země dle něj mají větší možnost akcelarovat svůj růst díky svému technologickému zpoždění (nedostatku či neexistenci industrializace) a levné pracovní síle. K industrializaci je třeba rozsáhlých státních intervencí a ty se váží především k autoritativnímu systému. Takový systém musí mít dostatečné pravomoci a represivní nástroje, aby jeho nařízení byla plněna. Autoritářské režimy také propůjčují panovníkovi značnou volnost a nejsou ze své podstaty náchylné k "politickému cyklu." Diktatura dle něj dokáže efektivně stimulovat hospodářský růst a investice potlačením odborů, mzdových požadavků apod., neboť se těchto nepopulárních opatření nemusí bát. Demokratické vlády, které chtějí maximalizovat své funkční období, musí činit populární kroky. Doplňuje však, že autoritativní režim je spíše nedostačující podmínkou k rychlé industrializaci a dlouhodobému růstu, neboť „vrtošivost“ autokratů nevytváří vhodné investiční prostředí. Na závěr podotýká, že v dosavadní literatuře převládá tiché tvrzení, že diktatura je účinnější při budování těžkého průmyslu, zatímco demokracie při řízení vyspělých států.

---

²⁴ To jako jeden z hlavních nedostatků autokracií uvádí i North (1990).

3.3 Data a použitá metodologie

Následující kapitola má za cíl zhodnotit a popsat ekonomický vývoj zemí – Švédska a USA z hlediska vlivu jejich specifických politických režimů. Analyzované období je vymezeno od 30. let dvacátého století po současnost. K výběru právě tohoto počátečního období existují dva důvody.

První důvod plyne již z názvu této práce: *Vliv demokratických politických režimů na ekonomický rozvoj*. Jde tedy o analýzu vlivu režimů demokratických. Švédsko i USA mají bezpochyby dlouhou demokratickou tradici (jednu z nejdelších na světě). Podle užití metodiky pro porovnávání úrovně demokracie - Indexu Polity IV, však tyto země dosahují plně demokratických vlastností až v půlce devatenáctého, respektive na počátku dvacátého století.

Index Polity IV je projekt pro účely srovnávání politických režimů států světa. Je nejpožívanějším zdrojem dat pro studium politických režimů. Ukazatel Polity IV hodnotí země dle jejich demokratických/autokratických institucí (-10 plná autokracie, +10 plná demokracie). Režim je hodnocen na základě několika ukazatelů²⁵, které vycházejí ze tří vzájemně propojených faktorů, jež určují charakter režimu. Tzv. institucionalizovaná demokracie (podle Polity IV) vyžaduje:

- 1) přítomnost institucí a postupů, jejichž prostřednictvím mohou občané vyjádřit své preference o alternativních politicích a vůdcích.
- 2) existenci institucionalizovaných omezení výkonné moci.
- 3) zaručení občanských svobod pro všechny občany, Polity IV C.R., (2009).

USA dosahuje hodnoty +10 (i všechny „podindexy“ dosahují maximální výše) na konci Americké občanské války a po přijetí 12. dodatku ústavy, jež definitivně ruší otroctví²⁶. Švédsko dosahuje téže hodnoty v r. 1917, kdy švédský král ztrácí pravomoc jmenovat předsedu vlády a členy kabinetu z vlastní vůle - podpora premiéra od té doby vychází z vůle parlamentu²⁷.

---

²⁵ Např. ukazatel XRREG sleduje, v jaké míře jsou institucionalizované postupy pro předávání výkonné moci. Ukazatel XRCOMP porovnává, na základě jakých kritérií jsou vybírání představitelů výkonné moci (autokratický výběr, svobodné volby apod.). Ukazatel XROPEN sleduje, má-li politický aktivní populace možnost podílet se na moci. XCONST hodnotí, je-li výkonná moc institucionálně omezena v rozhodování (např. parlamentem). Ukazatel PARREG sleduje existenci trvalých politických organizací a pravidla politické činnosti. Šestý ukazatel PARCOMP zohledňuje, jsou-li nějakým způsobem potlačena politická uskupení či jsou-li vyloučeny některé skupiny obyvatel z politického života.

²⁶ Viz příloha, Graf 1

²⁷ Viz příloha, Graf 2

Až druhý důvod posouvá analyzované období od r. 1917 (kdy obě země dosahují plně demokratických vlastností) do 30. let 20. století. V tomto období se totiž ve Švédsku začínají prosazovat první plány na vybudování sociálně demokratického státu blahobytu, *welfare state*. V tomto období se tak objevují zřetelné odlišnosti politicko-ekonomického vývoje obou zemí.

První část třetí kapitoly rozebírá strukturu politických režimů obou států, jejich politickou ideologii a politický systém (dělbou moci, stranický systém a nejdůležitější zájmová uskupení). Druhá část se zaměřuje na deskriptivní analýzu politicko-ekonomického vývoje USA a Švédska, z hlediska vlivu politických režimů – liberalismu a demokratického socialismu. Pro popis ekonomického vývoje jsou použity makroekonomické ukazatele (inflace, úroveň veřejného dluhu, míra registrované nezaměstnanosti a HDP na obyvatele v paritě kupní síly) ze statistik Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD). Pro výpočet užitých průměrných temp růstu hrubého domácího produktu (v letech 1960-1969, 1970-1990 a 1990-2008) jsou použity údaje ze Světové banky (WB). Ekonomický vývoj do 60. let dvacátého století, který nepokrývají statistiky OECD a WB je popsán především na základě historických statistik Anguse Maddisona (2008) a historických tabulek vlády Spojených států. Popis neméně důležitého politického vývoje obou zemí, je postaven na základě odborné literatury.

4. Analýza vlivu demokratických politických režimů na ekonomický rozvoj na příkladu Švédska a USA

4.1 Determinanty demokracie Švédska

Švédsko je konstituční monarchií s parlamentní formou vlády. Roku 1634 byl přijat první ústavní text, tzv. *Regeringesformen*, který upravoval organizaci výkonné moci v zemi. Je považován za jeden z vůbec prvních ústavních textů na světě. V roce 1809 byla přijata ústava, dělící moc na zákonodárnou, výkonnou a soudní podle modelu CH. L. Montesquieu. V roce 1866 byl zaveden dvoukomorový parlament. V devatenáctém století začalo také vznikat silné lidové hnutí obhajující práva žen a především dělníků. Na počátku dvacátého století se pod vládou sociálních demokratů a liberálů zrychluje proces demokratizace ve Švédsku. V roce 1909 bylo zavedeno všeobecné volební právo pro muže²⁸, v r. 1921 i pro ženy. Demokratizace Švédska tak byla organizována shora, prostřednictvím politických stran, které se spojily v odporu proti zbylým nedemokratickým rysům společnosti. Ideálem do vlády nastupujících sociálních demokratů se stává společnost, jež dovolí každému plně rozvinout svůj potenciál, bez ohledu na původ a prvotní sociální postavení. Od těchto dob lze švédský politický režim nazývat režimem (do jisté míry) rovnosti sociální.

Jak již bylo napsáno, ve Švédsku, jako v demokratickém právním státě, funguje systém tří vyvážených mocí.

Moc výkonnou představuje panovník a vláda. Panovníkovy pravomoci jsou dnes velmi omezené a v podstatě se omezují na ceremoniální funkce. Formálně však stojí v čele výkonné moci a je oficiálním představitelem země a hlavou státu. Hlavním výkonným orgánem země je vláda v čele s premiérem a je odkázána na podporu parlamentu. Švédský parlamentní systém vykazuje vysokou míru stability. Průměrná životnost vlád je (i přes proporční volební systém s četnými menšinovými vládami) prakticky nejvyšší v západní Evropě, Říchová a kol. (2009).

Zákonodárnou moc představuje parlament (*Rigsdag*) v čele s předsedou (*talmanem*). Do roku 1970 existoval dvoukomorový parlament, ale se změnou ústavy se transformoval v jednokomorový. Jako možná nevýhoda této změny se jeví ztráta relativně stabilních vazeb mezi politickými stranami zastoupenými v jednotlivých komorách. Ztráta těchto vazeb zapříčinila upření pozornosti stran na krátkodobá řešení na úkor dlouhodobých. Před rokem

---

²⁸ Za rozšíření volebních práv se stavěli především Sociální demokraté. Nebyl to však požadavek zcela nezištný. Všeobecné volební právo znamenalo pro Sociální demokracii nebývalý nárůst hlasů z řad dělnictva.

1970 se nikdy nestalo, aby jedna strana měla převahu v obou komorách. Při projednávání zákonů, tak byly strany vždy nuceny dohodnout se na konsensu a mohly si být jisty trvalostí svých návrhů.

Soudní moc ve Švédsku je striktně oddělena od moci výkonné a zákonodárné. V zemi fungují dvě soustavy soudů – trestními a občanskoprávními případy se zabývají obecné soudy a správními věcmi se zabývají správní soudy. Ve Švédsku neexistuje ústavní soud, důležitým prvkem švédského právního systému jsou ombudsmani²⁹. Kromě čtyř parlamentních ombudsmanů (*JO-ombudsman*), existují ombudsmani pro rovné příležitosti, ombudsmani pro handicapované, pro práva dětí, proti diskriminaci atd. Důležitým „ekonomickým“ ombudsmanem je ombudsman pro dohled nad ekonomickou soutěží (*NO-ombudsman*), který byl vytvořen v roce 1954 a kontroluje, jak jsou dodržovány zákonné úpravy týkající se ekonomické soutěže. V roce 1971 byl zřízen také ombudsman pro ochranu spotřebitelů (*KO-ombudsman*), Říchová a kol. (2009).

4.1.1 Stranický systém

Stranický systém ve Švédsku bylo možno označovat za systém s tzv. převládající stranou. V takovém systému si převládající strana udržuje výrazný náskok před konkurenčními stranami, menšinové strany prakticky nemají možnost stát se většinou a ve vládě nedochází ke střídání. Dnes je již takové označení diskutabilní. V posledních letech, do té doby absolutně nejsilnější strana (Sociálně demokratická), již ztrácí svou pozici politického hegemonu.

Švédský stranický systém je však nadále velmi stabilní. Kromě levicové Sociálně demokratické strany (SAP) se ve švédském parlamentu pravidelně objevují Umírněná strana (dříve Konzervativní strana, zastává liberálně konzervativní směr), Strana středu (do r. 1957 agrární strana, zastává politický střed), Lidová strana (liberální směr), Křesťanští demokraté a Levicová strana (někdejší komunistická strana), Dvořáková a kol. (2008).

---

²⁹ Pojem ombudsman vznikl právě ve Švédsku v roce 1713 za vlády Karla XII. První ombudsman měl především dbát na správné chování královských úředníků. Od roku 1809 byla instituce ombudsmana zakotvena ve švédské ústavě, jako orgán parlamentu. Dnes je institut ombudsmana zaveden v téměř 100 zemích světa.

Sociálně demokratická strana (SAP)

SAP je nejstarší a nejdéle vládnoucí strana v zemi. Lze napsat, že určovala politický vývoj země po celé 20. století³⁰. Byla založena r. 1889 a již od počátku se výrazně orientovala na podporu boje dělníků za rozšíření volebních práv. Jako svůj první volební program použila modifikovanou verzi marxistického erfurtského programu německých socialistů. Výrazně prosazovala politiku *welfare state* (státu blahobytu). Cílem sociálních demokratů bylo dokončit politickou demokratizaci přenesením demokratického modelu i do ekonomické sféry, hovořilo se o tzv. ekonomické demokracii. Do roku 1991 neklesly volební zisky socialistů pod 40%, po celé poválečné období však zvolna ztrácejí podporu obyvatel. Ve volbách v roce 2006 získávají „pouze“ 35 % hlasů. Strana má masivní členskou základnu, polovina voličů SAP jsou samotní členové strany. SAP také sdružuje dvě asociace (Ligu sociálně demokratické mládeže a Sociálně demokratickou ligu žen) a několik se stranou úzce spjatých uskupení - Dělnickou vzdělávací asociaci (ABF), Svaz družstevních společností (KF), Asociaci bytových družstev (HSB), Sdružení sportovních klubů, Mladé orly (skaut) a svaz sdružující starší občany, Říchová a kol. (2009).

4.1.2 Zájmové skupiny

Švédský politický systém lze označit ještě jedním politologickým termínem - korporativismus, respektive neokorporativismus (liberální korporativismus; důraz je kladen na odlišení od státního korporativismu Musolliniho fašistické Itálie). Švédská vláda spolupracuje s malým počtem dobře organizovaných zájmových skupin a tato spolupráce do jisté míry nahrazuje funkci parlamentu. Parlament v takových systémech přestává být hlavním a nejdůležitějším místem jednání a dohod a má především schvalovací funkci. Nelze tedy napsat, že by zájmové skupiny lobbovaly v pravém slova smyslu, permanentně se totiž účastní na řešení každodenních problémů.

Švédsko má nejvyšší podíl odborově organizovaných pracujících na světě (téměř 95%). Největším a nejdůležitějším zájmovým uskupením je Švédská odborová organizace (LO). Byla založena roku 1898 a od počátku svého působení je úzce spjata se SAP. Vliv odborové organizace na chod země byl zejména v šedesátých letech minulého století obrovský. Předseda odborové organizace byl běžně jmenován členem Nejvyššího výkonného výboru strany. Premiéři zase každý krok konzultovali s vedením odborů, z odborů

---

³⁰ Nikdy se však neproměnila ve státostranu, tedy stranu známou z mnohých totalitních států, jež prakticky splývá se státní mocí.

se také rekrutovali mnozí sociálně demokratičtí ministři. Úzká spolupráce LO a SAP dala Švédsku mohutný systém sociálního zabezpečení, vytvářela pracovní příležitosti a zajistila sociální smír. Ve Švédsku také existují svazy zastupující zájmy zaměstnavatelů a jednotlivých obchodních firem. Jsou to Švédská konfederace svazů zaměstnavatelů (SAF) a Federace průmyslu. SAF zastupuje 37 000 firem, 85% pracujících. Představuje zájmy největších obchodních firem a na ně napojených výrobců. Federace průmyslu naopak zastupuje malé a homogenní průmyslové podniky (3 100 firem), Říchová a kol. (2009).

4.2 Determinanty demokracie USA

Spojené státy americké jsou republikou, federací složenou z 50 států a z území hlavního města Washington tzv. *District of Columbia* (DC). Za jeden z důležitých faktorů, který ovlivnil podobu demokracie v USA, je považován obrovský prostor Spojených států, který od počátku osidlování umožňoval osadníkům nacházet vlastní „ostrůvky svobody“. První přistěhovalci, z nichž někteří byli ve své původní vlasti pronásledováni (z náboženských či politických důvodů), si vytvořili specifické vnímání svého údělu jako šíření demokracie a civilizace na západní polokouli. Klíčovým pojmem, jenž určil hlavní rys americké společnosti, je však tzv. posuvná hranice (*moving frontier*).

Tento fenomén zásadním způsobem ovlivnil fungování amerických institucí. Úzce souvisí s typickým americkým individualismem, s kultem silného muže schopného překonat nástrahy přírody, se schopností vybudovat svůj úspěch z ničeho a bez pomoci (tzv. *self-made man*). Přistěhovalectví vedlo k vytváření institucí samotnými osadníky. Sami rozhodovali, podle jakých pravidel bude jejich území spravováno a jakým způsobem budou řešit aktuální problémy. Jde tedy o tzv. demokracii vytvářenou zdola. Setkávali se zde lidé různých náboženství a národností a to si vyžádalo jejich vzájemnou toleranci a akceptování. Solidarita těch úspěšnějších nebyla organizovaná žádným státem, nýbrž jednotlivci³¹. Ustálila se zde rovnost, nikoliv však rovnost sociální, nýbrž rovnost šancí, Dvořáková a kol (2008).

Vyhlášením nezávislosti 4. července 1776 začalo budování politického systému ve Spojených státech. V ústavě z r. 1787 byl schválen princip dělby moci na moc zákonodárnou, výkonnou a soudní (předtím byl centrálním orgánem Kongres). Hlavní myšlenkou ústavy byla rovnost příležitostí, odmítnutí privilegií daných narozením a moderní demokratické

---

³¹ Odtud pochází i důležitá úloha americké občanské společnosti, která má dnes nemalý vliv.

zastupitelství. V roce 1789 byla přijata Listina práv a svobod³², která zaručovala svobodu vyznání, slova, shromažďování, petiční právo a právo nosit zbraň.

Dělba moci je v USA striktně oddělena a je dosaženo maximální autonomie jednotlivých mocí. Byl vytvořen také tzv. systém brzd a protivah, který brání zneužití moci.

Výkonnou moc zastupuje pouze prezident. Je volen na čtyřleté funkční období kolegiem volitelů³³ a může být zvolen maximálně dvakrát ve dvou po sobě jdoucích obdobích. Je vrchním velitelem ozbrojených sil a má právo přijímat zahraniční velvyslance (prakticky tedy uznávat zahraniční země). Systém brzd a protivah mu dále umožňuje vetovat zákony přijaté Kongresem a za mimořádných okolností může také Kongres svolat. V oblasti soudní má pravomoc jmenovat federální soudce včetně soudců nejvyššího soudu. Jmenování však musí posvětit senát. Protože vláda jako orgán neexistuje, mají ministři prezidentova kabinetu pouze funkci poradní. Prezident tak disponuje obrovskou a obtížně kontrolovatelnou mocí. Americký politický systém je tak pokládán za klasický případ prezidentského systému.

Zákonodárnou mocí disponuje dvoukomorový Kongres, složený ze Sněmovny reprezentantů (dolní komora) a Senátu (horní komora). Obě komory mají stejné postavení v legislativním procesu. Kongres má díky systému brzd a protivah pravomoc zřizovat a rušit federální soudy (kromě Nejvyššího soudu) a určuje počet soudců. Senátoři jsou voleni přímou volbou a to na šest let. Poslanci Sněmovny reprezentantů jsou voleni každé dva roky. Krátké volební období má zaručovat možnost voličů brzy nahradit poslance, s nímž nejsou spokojeni. Z hlediska nejen hospodářské politiky to však má za následek nahrazení koncepčního rozhodování s dlouhodobějšími pozitivními účinky rozhodováním na základě krátkodobých dopadů, s cílem zajistit si znovuzvolení.

Rozsáhlé prezidentské pravomoci vyžadují rozsáhlý aparát agentur a oddělení, který je složité udržet pod kontrolou, neboť je vystaven nátlaku různých lobbyistických skupin. Tento aparát v sobě zahrnuje i mnoho agentur ryze ekonomických. Velmi důležitou agenturou je Úřad pro řízení a rozpočet (OMB), který kontroluje rozpočty ministerstev a doporučuje jejich zvýšení či snížení. Dále posuzuje všechny předkládané zákony a posuzuje, zda jsou v souladu s prezidentovou politikou. Dalším úřadem náležitým pod tzv. výkonný úřad prezidenta je například Úřad obchodního představitele Spojených států (USTR), jenž působí v oblasti duševního vlastnictví, liberalizaci světového obchodu a vyjednávání ve WTO, s cílem podporovat americký export. Je třeba také zmínit Radu hospodářských poradců (CEA). Jde o

---

³² Prvních deset dodatků americké ústavy. Ratifikováno v r. 1791.

³³ Jde o sbor volitelů nominovaných jednotlivými státy, dle výsledků prezidentských voleb.

agenturu, jež radí prezidentu přímo s hospodářskou politikou a má tedy značný vliv na ekonomiku země. V jejím čele stojí skupina tří respektovaných ekonomů³⁴, Dvořáková a kol. (2008).

4.2.1 Stranický systém

Stranický systém v USA je pokládán za ideální model stranicko-politického vývoje. Jde o tzv. dvoustranický systém. V systému dvou (silných) stran (Republikánské a Demokratické strany) nejsou nezbytné koalice, neboť spolu soupeří dvě hlavní strany a obě mají díky většinovému volebnímu systému srovnatelné možnosti sestavit stabilní většinovou vládu. Nezbytnou podmínkou tohoto systému je malá ideologická vzdálenost soupeřících stran, o výsledku voleb zpravidla rozhoduje malý počet voličů v politickém středu, Dvořáková a kol. (2008).

Republikáni jsou zastánci volného trhu a malých státních zásahů do ekonomického života. Jsou typickými představiteli ekonomického liberalismu. Vystupují také jako obhájci morálních tradic s důrazem na rodinný život a rodinnou soudržnost, Dvořáková a kol. (2008).

Demokraté na rozdíl od republikánů podporují větší zásahy státu do hospodářství a prosazují přímý vliv vlády na řešení sociálních a ekonomických problémů. Požadují např. státní zodpovědnost (do určité míry) za úroveň vzdělání, integraci menšin a vyrovnávání počátečních šancí. I přesto však požadavky Demokratů na zásahy do hospodářského systému a posílení sociální politiky ani vzdáleně nedosahují evropských sociálně-demokratických snah o budování státu blahobytu, Dvořáková a kol. (2008).

4.2.2 Zájmové skupiny

Ekonomické zájmové skupiny jsou v USA velmi roztržité. Chybí zde jakýkoliv orgán, který by zastupoval podnikatele jako celek. Největším odborovým svazem je Americká federace práce-Kongres průmyslových organizací (AFL-CIO). Náleží do ní tři čtvrtiny amerických odborářů. Vliv odborů je však v USA velmi slabý. Sdružují pouze 10% pracujících. Je také prokázáno, že americké odbory nejsou schopny ovlivnit volební preference svých členů. Zájmové skupiny se však nemusejí omezovat na čistě ekonomickou problematiku. Velkým vlivem ve Spojených státech disponuje např. Národní střelecká

---

³⁴ V současnosti je to Christina Romer, Austan Goolsbee a Cecilia Rouse, viz <<http://www.whitehouse.gov/administration/eop/cea/about>>.

společnost (NRA), která lobbuje za zákony týkající se držení a kontroly zbraní. Sdružuje více než 2,5 milionu členů. I přes fakt, že mnoho Američanů se spíše než prostřednictvím politických stran podílí na politickém životě prostřednictvím nátlakových skupin, je vliv zájmových skupin ve Spojených státech stále nižší než v západní Evropě, Dvořáková a kol. (2008).

4.3 Hospodářsko-politický vývoj Švédska

Vývoj v letech 1932 – 1960

Jak již bylo zmíněno, zásadní kroky k vybudování sociálně demokratické společnosti ve Švédsku přichází ve třicátých letech dvacátého století. SAP vyhrává v roce 1932 volby a prakticky bez přestávky³⁵ vládne dlouhých 44 let. I předtím však bylo možno ve Švédsku vysledovat snahy o sociálně spravedlivější společnost. Např. již v roce 1913 byla přijata důchodová reforma, která zaručovala základní důchod, jehož výše se odvíjela od dosavadního příjmu. Zákony a principy prosazované sociálními demokraty před druhou světovou válkou se od poválečných značně lišily. Zákony vznikají především ve snaze vymanit zemi z hospodářské krize třicátých let. Nejdůležitějším opatřením pro boj s krizí byl proticyklický program plné zaměstnanosti uplatňovaný od r. 1933. Tato fáze švédského sociálního státu se nevyznačovala tak silným rovnostářstvím. Dávky pro obyvatelstvo nebyly konstruovány na univerzálním principu, byly nízké a zabezpečovaly pouze nejchudší vrstvy obyvatelstva, Tajovský a kol. (2009).

Druhou světovou válkou je Švédsko (vzhledem ke své neutralitě) jen velmi málo poškozeno a jako jedna z nejbohatších zemí poválečného světa začíná zavádět mnohem razantnější sociální opatření než dosud. V roce 1946 je při vyplácení důchodu zrušeno testování příjmů. Důchod je paušální a je vyplácen z vybraných daní. Roku 1947 se uvažuje i o paušálních pojistných sazbách nemocenského pojištění, nicméně tento krok je dvakrát odložen a na konec není přijat - v roce 1953 je prodloužen dosavadní typ všeobecného zdravotního pojištění závisícího na výdělku. Tohoto roku jsou také razantně zlevněny léčiva a pokrytí nemocniční péčí se rozšiřuje na celou populaci ve všech regionech. Rok 1956, kromě startu desetiletého programu, který má za cíl zvýšit důchody a srovnat životní podmínky důchodců s obecnými životními standarty ostatní společnosti, přináší dělení sociální pomoci na dvě části – povinnou a dobrovolnou. Povinná část pomoci je poskytovaná

---

³⁵ Ve válečných letech 1939-1945 vládly společně všechny parlamentní strany vyjma komunistů.

z centra, jde o pomoc z důvodu nemoci, stáří, dětství nebo pracovní neschopnosti. Dobrovolná část rozšiřuje povinnou a je poskytována dle svobodného rozhodnutí vydaného obcemi či sociálními výbory. Ve stejném období jsou místní správou poskytovány půjčky na bydlení, místní správou je také zajišťována ambulantní či psychiatrická péče, Olson (1987).

Z předchozích řádků je patrná decentralizace veřejné moci. Decentralizace úzce souvisí s dalším znakem švédského modelu – negociační ekonomikou. Negociační ekonomika znamená, že se spory a konflikty např. mezi odbory a svazy zaměstnavatelů řeší dohodou³⁶. Vládá do jejich vyjednávání příliš (či vůbec) nezasahuje a nechává jim velkou volnost, pokud se sociální partneři dokážou dohodnout. Jak bylo zmíněno, negociační ekonomika také znamená delegování (decentralizaci) veřejné moci na nižší stupně samosprávy a na množství místních institucí, Kliková, Kotlán (2006).

Vývoj v letech 1960 – 1990

V roce 1968 získává SAP absolutní většinu v parlamentu (50,1 % hlasů). Švédský sociální stát je na vrcholu³⁷. V období před tím byly přijaty zákony podporující oblast vzdělání (1962 devítiletá školní docházka, 1964 rozsáhlý systém studijních stipendií) a zdraví (od r. 1967 jsou vypláceny nemocenské dávky od prvního dne nemoci, zvyšují se na 80% čisté mzdy). Ještě předtím bylo v roce 1959 zavedeno povinné zdravotní připojištění pro zaměstnance, které je financováno příspěvky zaměstnavatelů, Olson (1987).

Hovoří se o třetí cestě mezi socialismem a kapitalismem. Mzdy jsou zdaňovány sazbou s velmi vysokou progresí. Nemocenské dávky se v roce 1973 zvyšují na 90% hrubé mzdy a i ony jsou podrobeny zdanění, Olson (1987). Ekonomika v šedesátých letech roste v průměru o více než 4% ročně a udržuje krok s USA i s průměrem zemí OECD. Příznivá je i inflace, která se pohybuje okolo 3% ročně. Je zabezpečována plná zaměstnanost, vysoká životní úroveň, přístup ke vzdělání a ke kvalitní lékařské péči. Předpokládá se, že větší rovnost příjmů bude mít pozitivní výkon na růst ekonomiky, více se totiž rozloží kupní síla. Dalším předpokladem Sociálních demokratů je, že pokud budou mít i nižší sociální vrstvy přístup ke kvalitnímu vzdělání a k lékařské péči, bude posílen lidský kapitál, z dostatku

---

³⁶ V roce 1938 byla uzavřena dohoda v Saltsjöbadenu mezi SAF a LO, která znamenala dlouhodobý konsenzus mezi zúčastněnými stranami, významně ztížila možnosti vyhlášení stávků i pracovní výluky.

³⁷ Vrcholné období švédského sociálního státu je ve znamení nových (ještě levicověji orientovaných) vůdců Sociální demokracie. Předsedou vlády se roku 1969 stává snad nejznámější švédský politik 20. století Olof Palme.

vzdělaných lidí a nových expertů i technologický pokrok a tím ekonomický růst, Tajovský a kol. (2009).

Taková míra zabezpečení však logicky znamená obrovské sumy státních výdajů. Dalším negativem je fakt, že progresivní zdanění překračuje takovou mez, za níž se již nevyplatí lépe a více pracovat. Dochází ke ztrátě pracovní iniciativy, odlivu kapitálu do zahraničí a poklesu sklonu k úsporám. Stejný demotivační efekt na obyvatele má i úporná snaha o plnou zaměstnanost, neboť neexistuje obava ze ztráty pracovního místa. Vyžadovaná optimální sociální rovnost také vyžaduje, aby za stejnou práci (i v jiném odvětví a na jiném místě) byla vyplacena stejná mzda. Tento problém je řešen pomocí mzdových úsporných fondů, které vyrovnávají mzdy přerozdělováním části mzdových prostředků z prosperujících podniků do podniků s problémy. Hrozí tzv. socializace rizika, známá z centrálně plánovaných ekonomik³⁸, Kliková, Kotlán (2006).

Roku 1973 OPEC záměrně snižuje těžbu ropy přibližně o 5 %. Její cena se v reakci na to za necelý rok zvyšuje čtyřnásobně. Švédsko i většina zemí OECD se propadají do recese. Země situaci řeší přechodem k expanzivní fiskální politice s cílem podpořit klesající poptávku. Vláda vytváří nová pracovní místa ve veřejném sektoru (především ve zdravotnictví). Na určitou dobu tak zmírňuje recesi, ale růst zadlužení³⁹ začíná působit silné inflační tlaky. Plně se projevuje krize Švédského modelu. Kromě růstu inflace, která již výrazně převyšuje (i tak dost vysokou) míru inflace v USA⁴⁰, začíná slábnout i ekonomický růst a pod úrovní USA i zemí OECD zůstane až do poloviny devadesátých let dvacátého století.

V důsledku nepříznivého makroekonomického vývoje, v r. 1976 poprvé po 44 letech SAP nesestavuje vládu. Vlády se ujímají nesocialistické strany v čele se Stranou středu (C). Nesocialistické strany však nezabraňují dalšímu nárůstu sociálních výdajů⁴¹ ani expanzivní fiskální politice. V letech 1976-1979 nelevicová vláda znárodňuje, pod požadavkem místních správních orgánů po státních investicích, některé průmyslové podniky. Jejich počet výrazně převýšil počet podniků, které znárodnili Sociální demokraté za 44 let své dosavadní vlády,

---

³⁸ Podnikatelské riziko je rozloženo rovnoměrně na ekonomiku a společnost jako celek. Znamená to sejmutí zodpovědnosti za vlastní ekonomický rozvoj. Na úrovni podniku chybí motivace k rozvoji. Národohospodářským důsledkem je ztráta mezinárodní konkurenceschopnosti, makroekonomické výkonnosti, absence inovací a vědeckotechnická zaostalost. Neprovádějí se obnovovací investice – zaostává materiální infrastruktura ekonomiky i výrobní aparát podniků (vzniká skrytý vnitřní dluh). Ztráta konkurenceschopnosti zase vede k růstu vnějšího zadlužení státu – k deficitům obchodní bilance, Mertlík (2009).

³⁹ Na začátku sedmdesátých let se veřejné zadlužení pohybovalo okolo 30% v poměru k HDP. V roce 1985 byl veřejný dluh již přes 66% HDP, Lachman (1995).

⁴⁰ Viz přílohy, Graf 3.

⁴¹ Sociální výdaje se sice nesnižují, ale rostou nižším tempem než doposud, jak dokládá příloha, Tab. 3.

Říchová (2009). Nástrojem k posílení exportu a tím celého hospodářství se stala devalvace švédské koruny. V letech 1977 - 1985 ztratila švédská koruna asi 50% své hodnoty, Jelínková (1989).

Sociální demokraté se do vlády vracejí v roce 1982. Přijímají restriktivní monetární politiku a pokračují v devalvaci švédské koruny. Dotují některé ztrátové podniky a nadále se zaměřují na plnou zaměstnanost. Nezaměstnanost je tak oficiálně na velmi nízké úrovni. Mnoho nezapočtených nezaměstnaných však absolvuje přeškolovací programy, je zaměstnáno v rámci vládních opatření na vytváření pracovních míst, nebo v nových pozicích ve veřejném sektoru. Pokud by byli započítáni i oni, byla by nezaměstnanost zhruba dvojnásobná, Jelínková (1989). Objevují se i problémy mezi SAF a LO na jejichž vzájemném konsensu do značné míry stála švédská hospodářská politika. V roce 1989 vedou spory v ekonomické politice k odklonu LO od podpory SAP, Říchová (2009).

Vývoj od r. 1990

Na počátku devadesátých let se hroubí Sovětský svaz a celý komunistický blok. Prudce klesá švédský export, neboť v bývalých zemích SSSR následuje dlouhá a hluboká recese a s tím spojený pokles importu. Projevuje se nedostatečná konkurenceschopnost švédské průmyslové produkce, která je charakterizována velmi vysokými náklady. Vzhledem k vysokému zdanění příjmů klesají přímé zahraniční investice, díky častým výkyvům v tempu hospodářského růstu klesá i soukromá spotřeba. V roce 1991⁴² sestavují švédskou vládu čtyři nesocialistické strany. Země se začíná soustředit na cenovou stabilitu, namísto udržení plné nezaměstnanosti. Ve Švédsku je zaveden systém plovoucích kurzů (floating) a efektem je oslabení švédské koruny a výrazný pokles inflace mezi lety 1992-1994. Hospodářský útlum na počátku devadesátých let (v letech 1991-1993 klesá HDP tři roky po sobě) a ztráta koncentrace na plnou zaměstnanost vede k výraznému zvýšení nezaměstnanosti⁴³. Zvýšená nezaměstnanost znamená výpadek příjmů státního rozpočtu (především pokles příjmu z nepřímých daní) a další růst veřejných nákladů na sociální výdaje. Výrazně roste veřejný dluh⁴⁴, který od poloviny osmdesátých let setrvale klesal (v poměru k HDP), Karpová (2006), Světová banka (2010).

---

⁴² Ve stejném roce je uvedena v platnost daňová reforma přijatá ještě sociálně demokratickou vládou. Daňový systém je podstatně zjednodušen, snižuje se počet daňových pásem a je zrušeno mnoho výjimek a odečitatelných položek.

⁴³ Nezaměstnanost se zvyšuje až trojnásobně, Viz přílohy, Graf 4.

⁴⁴ Viz přílohy, Graf 5.

V roce 1994 volby opět vyhrávají socialisté⁴⁵. I oni však pokračují ve stabilizaci hospodářství započaté předchozí vládou. Je přijat program, který má pomoci konsolidaci veřejných financí. Jsou sníženy některé výdaje (především transfery domácnostem) a opatření jsou zavedena také na straně příjmů (jde především o zvýšení příspěvků na soc. zabezpečení). Jsou deregulována některá odvětví ekonomiky a privatizována část státních podniků, Brusewitz, Lindt (2005). Dostavují se první pozitivní efekty těchto kroků. Přichází oživení investičních aktivit, silně roste export i celková domácí poptávka. Začínají se tvořit přebytky veřejných financí⁴⁶, zvolna se snižuje nezaměstnanost, pokračuje nízká míra inflace, která jako znak důvěryhodnosti a stability láká zahraniční investory. Jsou podporovány inovační strategie, věda a výzkum a pokračují vládní investice do vzdělání, které zajišťují dostatečnou nabídku kvalifikované pracovní síly. Sociální stát ve Švédsku přetrvává, částečně se ale mění jeho parametry, Karpová 2006, Světová banka (2010).

4.4 Hospodářsko-politický vývoj USA

Vývoj v letech 1932 – 1960

Tricátá léta v USA byla ve znamení celosvětové hospodářské krize, která měla ve Spojených státech mnohem těžší dopady než ve Švédsku: HDP poklesl o 40%, nezaměstnanost dosáhla 25%. Vláda v čele s Demokratem F.D. Rooseveltem se pokouší překonat krizi pomocí programu *New Deal* (Nový úděl). Program měl za cíl snižování nezaměstnanosti zaváděním veřejných prací, podporou průmyslu a zemědělství, položením základů sociálního pojištění, podporou poptávky, zavedením minimální mzdy a reorganizací státních financí. Stát začal zasahovat do tržního systému v zájmu stabilizace a poprvé se v USA v období míru tvoří deficit státního rozpočtu. *New Deal* znamenal částečný odklon od liberálního pojetí ekonomiky, jenž bylo dosud prosazováno., Kliková, Kotlán (2006).

Největší státní zásahy však v USA probíhaly v období 2. světové války. Stát podporoval ekonomiku vysokými investicemi zejména do zbrojní výroby, vláda prakticky sama budovala zbrojní průmysl. Další obrovské finanční stimuly proudily do vědeckého výzkumu. Za druhé světové války tak Spojené státy zažívají prudký ekonomický růst⁴⁷, ale i astronomický nárůst vládního dluhu⁴⁸. Válka Spojeným státům, na rozdíl od mnoha

---

⁴⁵ Vládnou až do roku 2006, kdy opět ve volbách vítězí, ale vládu nakonec sestavují nelevicové strany.

⁴⁶ Veřejný dluh se k roku 2007 snižuje na 47% v poměru k HDP oproti 84,4% v roce 1996, Světová banka (2010).

⁴⁷ Jak dokládají Historické statistiky pro světovou ekonomiku Anguse Maddisona (2008), viz přílohy: Graf 6.

⁴⁸ V poměru k HDP, viz přílohy: Graf 7., Historické tabulky rozpočtu vlády Spojených států (2010).

západoevropských ekonomik, nepřinesla fyzické zničení výrobního potenciálu, ale naopak jeho zvýšení (byť byl výrazně orientovaný na válečný průmysl). USA jsou tak (podobně jako Švédsko) po druhé světové válce ve zdánlivé výhodě oproti ostatním válkou zničeným ekonomikám, Cihelková a kol. (2003).

V roce 1946 byl přijat Zákon o plné zaměstnanosti, jenž měl za cíl udržet maximální zaměstnanost, výrobu a kupní sílu. Toto období je především ve znamení krátkodobé intervencionistické stabilizační politiky, Kliková, Kotlán (2006).

I přes zmiňované keynesiánské zásahy do ekonomiky je však hospodářská politika USA stále postavena na principu liberalismu, vyžadující svobodný trh a samoomezování státu. Státní zásahy sice existují, ale nepřechází v organizovanou státní péči o jednotlivce, čímž by se podlamovala jeho snaha a motivace. Nevznikla rozbujelá byrokracie, hlavním tahounem rozvoje je stále soukromá iniciativa. Regulace je omezena pouze na zajištění práva a pořádku, Cihelková a kol. (2003).

Vývoj v letech 1960 – 1990

V šedesátých letech, za vlády Demokratické strany, se začíná prosazovat nový myšlenkový proud, zvaný *New Economics*. Tato doktrína má za cíl vytvořit dlouhodobou stabilizační politiku, tedy vyrovnat cyklické výkyvy ekonomiky (připouští deficitní rozpočty při recesní mezeře) a udržet poptávku, odpovídající úrovni plné zaměstnanosti. Stabilní růst má být dosažen vhodnou kombinací fiskální a monetární politiky (tzv. *policy mix*). Dalším prorůstovým opatřením byla podpora školství a výzkumu, Kliková, Kotlán (2006).

Jak uvádí Cihelková a kol. (2003), v roce 1965 přichází další stimul pro ekonomiku USA – válka ve Vietnamu. Průměrný meziroční růst ekonomiky Spojených států je mezi lety 1960-1969 poměrně vysoký (4,3%). Jak bylo zmíněno, obdobný růst udržuje i Švédsko (4,4%) a přibližně o procento vyšší je ekonomický růst průměru zemí OECD (5,46 %) ⁴⁹.

V roce 1969 ve volbách vítězí Republikáni. Vyhlásují novou ekonomickou politiku (*New Economic Policy*). Cílem je stimulace ekonomického růstu (který se v polovině sedmdesátých let propadá do recese, přidává se také vysoká inflace) a řešení nerovnováhy státního rozpočtu. V roce 1971 je zrušena vnější směnitelnost USD za zlato ⁵⁰, ve stejném roce je devalvován dolar (i v r. 1973) a je zavedena kontrola mezd a cen. S nástupem

---

⁴⁹ Vlastní propočty na základě údajů Světové banky, viz příloha: Graf 8.

⁵⁰ Tedy konec Brettonwoodského měnového systému.

demokrata Jamese Cartera se začíná uplatňovat politika, která klade důraz na deregulační opatření, na monetaristickou peněžní politiku a snížení daní, Cihelková a kol. (2003).

Zásadní příklon (či spíše návrat) k liberalismu a tradičním americkým hodnotám však znamená až zvolení republikána Ronalda W. Reagana. *Reaganomics* (Reaganomika), jak byla éra jeho působení nazývána, se zaměřuje na čtyři klíčové oblasti: podstatné snížení federálních daňových sazeb, uvolnění regulačních opatření, snížení federálních výdajů a monetární politiku odpovídající předchozím oblastem. Znamená to omezení podílu státu v ekonomice, povzbuzení motivace a iniciativy lidí – omezením přerozdělovací role státu, potlačováním inflace a zvýšením úlohy trhu a tržního mechanismu. Hospodářská politika se obrací od keynesiánské podpory agregátní poptávky k podpoře agregátní nabídky, Cihelková a kol (2003).

Vládě se podařilo významně snížit inflaci, díky nižší míře zdanění a s tím související stimulací podnikatelské aktivity se podařilo podpořit i ekonomický růst. Nepodařilo se však snížit federální výdaje a v osmdesátých letech dochází k obrovským deficitům federálního rozpočtu a podstatně se zvyšuje celkové zadlužení (v poměru k HDP)⁵¹. Léta 1970-1990 však celkově, i přes dva ropné šoky a stagflaci, znamenaly pro USA (ve srovnání se Švédskem) relativně úspěšné období. Průměrný meziroční růst HDP byl ve Spojených státech 3,2%, ve Švédsku pouze 2 %. Průměrný ek. růst zemí OECD činil 3,3 %⁵². Politické elity Spojených států včas reagovaly na měnící se situaci ve světové ekonomice a USA, jak zmiňují Kliková, Kotlán (2006), sehrály zejména v osmdesátých letech roli tahouna světové konjunktury.

Vývoj od r. 1990

Na začátku devadesátých let trápily USA rozpočtové schodky a vnější nerovnováha. V roce 1991 se ekonomika propadá o 0,2 %. Vláda se snaží udržet vyrovnaný federální rozpočet a snížit deficit platební bilance. Americká centrální banka (FED) za účelem stimulace agregátní poptávky, provádí expanzivní monetární politiku. Dochází k částečnému odklonu od politiky oslabování státního intervencionismu a nízkých daní R. Reagana. Rychleji rostou také veřejné výdaje.

Nadcházející éra demokrata W. J. Clintona je symbolizována pokračováním politiky státního intervencionismu, ale zásadně se nemění tradičně omezená role státu v USA.

---

⁵¹ Jak dokládají tabulky rozpočtu vlády Spojených států (2010), viz zmíněný Graf 7.

⁵² Vlastní propočty na základě údajů Světové banky, viz příloha Graf 9.

Cihelková a kol. (2003). Cílem je obnovení výkonnosti americké ekonomiky pomocí zajištění makroekonomické stability (snížení veřejného dluhu omezením veřejných výdajů a zavedením nových daní – z energie, cigaret a alkoholu). Další prioritou je reforma systému vzdělávání, investice do lidského kapitálu a vědy a výzkumu, Kliková, Kotlán (2006). Investice a zásahy sice respektují svobodu trhu, ale mají záměrně optimalizovat ekonomické struktury s cílem dosažení vyššího ekonomického výkonu, Cihelková a kol (2003).

Od roku 1992 soustavně klesá schodek státního rozpočtu. V roce 1998 je poprvé po téměř třiceti letech federální rozpočet přebytkový. Stejně je tomu i v následujících dvou letech. Klesá také celkový dluh v poměru k HDP. Od roku 2001 se USA vrací k deficitnímu rozpočtu, celkové zadlužení roste i v poměru k HDP. V letech 1990-2008 je průměrný reálný ekonomický růst v USA (2,8%) vyšší než ve Švédsku (2,2%), i než v průměru zemí OECD (2,2%)⁵³. Ekonomický vzestup se zdá na přelomu tisíciletí nezpochybnitelný. Podniky klasického průmyslu i zaměřené na špičkové technologie dosahují miliardových zisků, je udržována nízká míra inflace i nezaměstnanosti (již mnohem nižší než ve Švédsku). Ekonomická úroveň USA je v roce 2007 o poznání vyšší než úroveň Švédska. HDP na obyvatele v paritě kupní síly tvoří 45,489 dolarů (v běžných cenách), HDP Švédska 36,603 dolarů⁵⁴.

Mnoho ekonomů však již začíná mít první pochybnosti o zdravých základech hospodářství Unie. Často je poukazováno na proměnu hodnotového systému americké společnosti v posledním půl století, Raková, Opatrný (2003). Jak bylo zmíněno, FED od devadesátých let prosazuje monetární politiku levných peněz a není tak těžké získat hypotéku. Míra úspor je v USA dlouhodobě velmi nízká a zvyšuje se spotřeba amerických domácností, kterou jsou ochotni financovat zahraniční investoři. Rozvíjí se „stínový“ bankovní systém (investiční banky, investiční fondy, hedgeové fondy apod.), který potlačuje význam tradičního bankovníctví. Nová podoba hypoték (úvěry na více než 100% výkupní ceny nemovitosti, laxní ověřování úvěruschopnosti žadatele, nízké zaváděcí úrokové sazby) vytváří iluzi snadného splacení v budoucnu. Mnoho bankovních domů později zjišťuje, že „balíky“ jimi nakoupených hypoték nejsou dostatečně zajištěny a ocitají se na pokraji bankrotu. Spojené státy americké a s nimi značná část světa, zažívají další velkou krizi, Singer (2009).

---

⁵³ Vlastní propočty na základě údajů Světové banky, viz příloha, Graf 10.

⁵⁴ Viz příloha, Graf 11.

4.5 Závěrečná komparace liberalismu a demokratického socialismu

Jak již bylo v předchozích kapitolách zmíněno, politický režim má na ekonomický růst dlouhodobý vliv, který se projevuje s jistým zpožděním. Srovnání vlivu demokratického socialismu a liberalismu tato tvrzení do značné míry potvrzuje.

Pro obě srovnávané země je společná dlouhodobá stabilní úroveň jejich demokracie, která má na ekonomický růst pozitivní vliv (podle většiny publikovaných studií zabývajících se touto problematikou). Již před začátkem analyzovaného období vykazovala demokracie obou zemí poměrně vysokou úroveň. Nebylo tedy pravděpodobně náhodou, že byly současně i jedněmi z nejbohatších států tehdejšího světa. Plně demokratický režim se v obou zemích udržel i ve třicátých letech minulého století, kdy mnoho států, díky hospodářské krizi, podlehlo totalitním ideologiím, ať již fašismu či komunismu. To jim zejména po druhé světové válce, kdy mnoho zemí začínalo prakticky od nuly, zaručovalo jistou komparativní výhodu⁵⁵. Důležité je také zmínit, že mimořádnou stabilitu (tentokrát již stabilitu politicko-stranickou) obě země potvrzovaly po celé dvacáté století. Spojené státy mají stabilní politický vývoj do značné míry zaručen většinovým volebním systémem dvou velkých stran. Švédsko tuto výhodu na první pohled ztrácí – jeho volební systém je proporční. Díky společenskému konsensu, jímž se švédský politický režim vyznačuje, však Švédsko výjimečné politické stability dosahovalo a dosahuje (viz zmíněná stabilita švédských vlád). Mimořádně pevná pozice švédské Sociálně demokratické strany také nabourává přesvědčení některých studií o nemožnosti demokracie soustředit se na dlouhodobá řešení, jež je důsledkem společensko-politického tlaku, který v demokraciích existuje.

Zároveň je ale nutno uvést, čím byla takto pevná pozice SAP vykoupena. Již rozšíření volebních práv pro široké vrstvy nejchudších obyvatel, které znamenalo pro švédskou Sociálně demokratickou stranu upevnění pozic na několik následujících desetiletí, je předmětem skeptického pohledu některých studií na příznivý vliv demokracie na ekonomický růst. Sociální demokraté (a s nimi celý švédský politický režim) byli nuceni svou snahu o vybudování solidárního státu něčím zaplatit, museli k upevnění své moci realizovat široká přerozdělovací opatření ve prospěch svých voličů. Předválečné Švédsko zabezpečovalo sociálními transfery pouze nejchudší část obyvatelstva. S ekonomickým rozvojem společnosti a s rostoucí životní úrovní však SAP k udržení svých pozic musela nabídnout mnohem širší opatření vztahující se na většinu obyvatelstva, neboť nejchudších přirozeně ubývalo. V USA

---

⁵⁵ Další komparativní výhodou byl samozřejmě fakt, že vlastní území Švédska i USA nebylo válkou prakticky zasaženo.

tento vývoj zaznamenán nebyl. Prvním důvodem je americký ideál *self-made man*, člověka který se postará sám o sebe. Druhý důvod, který s předchozím úzce souvisí, je, že žádná ze dvou hlavních amerických politických stran jednoduše takové společenské řešení nenabízí.

Přibližně do konce šedesátých let minulého století se v ekonomickém růstu obou zemí neobjevují zásadní rozdíly. V Spojených státech (vlivem tehdy populární keynesiánské doktríny) také dochází k určitým zásahům do ekonomiky, k přerozdělování národního důchodu a ke snaze udržet plnou zaměstnanost, byť ne v takové míře jako ve Švédsku. Vnější ekonomická situace (sedmdesátá léta - ropné šoky a stagflace), ale nakonec USA donutí odklonit se od tohoto vývoje a navrátit se k liberálnímu pojetí režimu. Spojené státy měly předpoklad uspět, samotnou podstatu liberalismu nikdy neopustily a obyvatelstvo bylo přesvědčeno o jeho správnosti (viz mimořádně vysoká podpora R. Reagana ve volbách v roce 1980). Jak ale na změny ve světové ekonomice mohlo reagovat Švédsko? Švédský politický režim byl prakticky od začátku parlamentarismu spojen s demokratickým socialismem a s vysoce solidární politikou SAP. Je vhodné, tentokrát již naposledy, zmínit dlouhodobost a jistou zpožděnost vlivu politického režimu na ekonomický rozvoj. Ve Švédsku se začínají projevovat nahromaděné ekonomické problémy zmíněné v popisné části této kapitoly. V následujících letech začíná Švédsko za USA výrazně zaostávat. Průměrný ekonomický růst mezi lety 1970 – 1990 se liší o více než 1,2 %. Na konci osmdesátých let se navíc začíná projevovat další rys demokratických režimů – vliv zájmových skupin (zvláště patrný ve Švédsku), jež kritizují některé studie. Švédské odbory, které po dohodě ze Saltsjöbadenu ctily konsensus, který byl jedním z pilířů stabilního fungování švédského státu, se v nastalé ekonomické situaci začínají radikalizovat a dále umocňují problémy sociálnědemokratického zřízení, které vrcholí tři roky trvajícím ekonomickým propadem země na začátku devadesátých let. Zájmové skupiny v USA díky své roztržitésti takový vliv nemají, existují však.

Švédský politický režim je v devadesátých letech minulého století nucen ke změnám. Částečně je oslabeno přerozdělování ve prospěch investic do lidského kapitálu (především do vzdělání), do výzkumu, inovací a nových technologií. Podobné zaměření vykazují i Spojené státy, které jsou nadále zvány vědecko-technologickou velmocí. Zde se projevuje jeden z dalších společných kladů demokratického zřízení obou zemí. Režim pluralitní demokracie, který dle poznatků z provedené rešerše literatury přímo podporuje vědu a výzkum, inovace a investice do lidského kapitálu.

Závěr

Z velké většiny studií a odborných článků uvedených ve druhé kapitole této práce vyplývá, že demokracie má vliv na strukturu hospodářského růstu, ne-li na růst sám. Převážná část literatury se odvolává na to, že mnoho proměnných, jež ovlivňují růst, určuje politická volba skutečných lidí a skutečných vlád. Obyvatelé (jako ekonomické subjekty) se posléze na základě toho rozhodují o poskytování výrobních faktorů. V empirických studiích lze nalézt i poměrně značnou shodu v tom, že demokracie podporují vzdělání, inovace a setrvalý, intenzivní ekonomický růst. Diktatury mohou být naopak krátkodobým impulsem k zrychlenému extenzivnímu růstu ve velmi zaostalých zemích, který se však stává nedostatečným s určitou ekonomickou úrovní společnosti a se vzrůstající potřebou lidských, ekonomických a sociálních práv. Empirie také upozorňuje na jistou zpožděnost a dlouhotrvající efekt působení politických režimů na ekonomický růst.

Většina publikovaných studií se tak k demokracii, jako k důležitému předpokladu ekonomickému růstu, staví kladně. Vyzdvihují především demokratické instituce jako je zaručení vlastnických práv, transparentnost a důvěryhodnost, které mohou být například základem rozhodnutí mnoha firem o směřování jejich investic. Rovněž poukazují na prospěšnost politické stability demokratických zemí, na určitou jistotu trvanlivosti demokratického zřízení. Opomenut také nesmí zůstat pozitivní vliv demokracie na úroveň lidského kapitálu, na jehož zvyšování naopak totalitní státy nemají přílišný zájem. S rostoucí vzdělanostní úrovní obyvatelstva totiž roste nechuť k omezujícím a nedemokratickým prvkům politického režimu.

Názory, které lze vzhledem k jejich nižšímu počtu označit za alternativní, vidí nedostatky demokracie především ve sklonu podléhat politickému cyklu, který je důvodem soustředění demokratických vlád na krátkodobá řešení, jež jim mohou zaručit jejich znovuzvolení. Dalším rysem demokracie, jenž může mít např. dle Karla Marxe či Davida Ricarda negativní vliv na ekonomický růst, je rozšíření volebních práv mezi nejchudší vrstvy obyvatel, jež si poté prostřednictvím politických stran vynutí přerozdělovací opatření, která oslabují vlastnická práva bohatších a vedou k odlivu investic (je ale nutno zmínit, že totalitní státy zpravidla vlastnická práva negarantují vůbec). Posledním, často zmiňovaným, jevem je negativní působení zájmových skupin, které se v demokraciích vyskytují.

Deskriptivní analýza vlivu demokratických politických režimů – liberalismu a demokratického socialismu, provedená ve třetí kapitole bakalářské práce, řeší problematiku vlivu demokracie na ekonomický růst ještě mnohem podrobněji než dosavadní empirie, avšak

využívá jejích poznatků. Soustředí se totiž pouze na stimuly a omezení, které poskytuje demokracie a snaží se je ilustrovat na rozdílném politicko-ekonomickém vývoji Švédska (jako typického představitele sociálně-demokratické politické ideologie) a USA (jako představitele ideologie liberální).

Švédsko i Spojené státy americké mají dlouhotrvající demokratickou tradici, která je pravděpodobně jedním z pilířů jejich úspěchu ve světové ekonomice. Po druhé světové válce, která pro žádnou z obou zemí neznamenal zničení výrobního potenciálu, mají velmi podobné šance na ekonomický úspěch, a přesto se ekonomický vývoj v obou zemích značně lišil a dnes dosahují poměrně odlišné (byť vysoké) ekonomické úrovně. Do konce šedesátých let byl ekonomický růst zemí velmi podobný. Švédsko realizuje koncepci sociálně-demokratického státu blahobytu a zdá se být úspěšné. V USA také dochází k jistým intervencím do ekonomiky, nejsou však natolik výrazné a nevedou k tak značnému přerozdělování národního důchodu. Sedmdesátá léta minulého století však znamenají zlom. Švédsko naráží na nedostatečnou mezinárodní konkurenceschopnost své ekonomiky, ztrácí makroekonomickou výkonnost a vyvstálé problémy končí tři roky trvající recesí na počátku devadesátých let. Ještě v roce 1970 byla úroveň HDP na obyvatele v PPP v obou zemích srovnatelná, okolo 5000 USD. Dnes činí HDP na obyvatele USA 45,489 dolarů, HDP Švédska 36,603 dolarů. Jedním z vysvětlení rozdílného vývoje může být právě rozdílnost uplatňovaných politických ideologií.

Švédský sociálně-demokratický režim zabezpečoval štědrý sociální systém, jenž spotřebovával obrovské sumy státních výdajů. Progresivní zdanění překračovalo mez, za níž se již nevyplatilo lépe a více pracovat. Ztrácela se pracovní iniciativa obyvatel, docházelo k odlivu kapitálu do zahraničí a k poklesu sklonu k úsporám. Snaha o plnou zaměstnanost odsunula obavu ze ztráty pracovního místa a měla na švédské obyvatelstvo demotivační efekt. Za vzestupem Sociálních demokratů, kteří solidární stát budovali bez přestávky více než 40 let, stálo rozšíření volebních práv na široké lidové vrstvy, jenž je předmětem kritiky některých studií. V liberálním režimu Spojených států tento problém nenastal. Ani jedna z hlavních stran rozsáhlá přerozdělovací a sociální opatření nerealizovala, neboť neodpovídají americkému pojetí svobody. Jak již bylo zmíněno, rozdíly mezi výkonností obou srovnávaných ekonomik se projeví až po určité době a trvají prakticky dodnes. Lze tedy napsat, že jejich vývoj potvrzuje výsledky empirických studií o dlouhodobém a zpožděném vlivu politických režimů na ekonomický rozvoj. Dalším prvkem, jenž se ve srovnání obou zemí projevil, je vliv zájmových skupin. Švédská odborová organizace se po dlouhotrvajícím konsensu ze

Saltsjöbadenu, jenž byl jedním ze základů švédského modelu, v osmdesátých letech značně radikalizovala a dále svými požadavky prohlubovala ekonomické problémy země. Ve Spojených státech byl vliv odborů, díky jejich roztříštěnosti, podstatně nižší.

Zároveň je vhodné zmínit pozitivní dopady obou režimů na ekonomický růst. Shodně vykazují vysokou míru politické stability a investice do výzkumu, vývoje a lidského kapitálu jsou ve Švédsku i USA jedněmi z nejvyšších na světě. U švédského modelu se také nepotvrzují představy mnoha ekonomů, které korespondují s názorem F. Hayeka, publikovaném v jeho práci *Cesta do otroctví*, v níž tvrdil, že konečnou cenou za realizaci státu blahobytu by mohla být ztráta svobody. Švédsko podle indexu Polity IV dosahuje od roku 1917 bez výjimek plné demokracie a stabilita a kvalita jeho demokracie může být pro mnohé země vzorem.

V posledním období (v letech 1990 – 2008) se dynamika růstu obou sledovaných zemí sblížila. Průměrný ekonomický růst ve Spojených státech je ovšem nadále vyšší než ve Švédsku a rozdíl mezi dosaženou úrovní hrubého domácího produktu, mezi zvolenými zeměmi, se tak stále zvyšuje. Protože kritériem, které tato práce sledovala, byla právě úroveň HDP, je na závěr potřeba konstatovat, že liberalismus, jako politický režim, se ukazuje být pro ekonomický růst lepším stimulem než demokratický socialismus.

První kapitola bakalářské práce se však okrajově zmiňuje o alternativních ukazatelích produkce (Index lidského rozvoje, Indikátor bohatství, Zelený produkt apod.). Pokud by byl jako výchozí ukazatel použit některý z nich, závěry by pravděpodobně nebyly tak jednoznačné. Takové srovnání širších aspektů ekonomického rozvoje by mohlo být předmětem dalšího pozorování.

Seznam literatury:

Monografie:

ADAMOVÁ, K. *Politologický slovník*. Praha: C. H. BECK, 2001. 284 s. ISBN 80-7179-469-4

CIHELKOVÁ, E. a kol. *USA-Japonsko-SRN*, Praha: Oeconomica, 2003. 136 s. ISBN 80-245-0594-0

ČIHÁK, M. HOLUB, T. *Teorie růstové politiky*. 1. vyd. Praha: VŠE v Praze, 2000. 170 s. ISBN 80-245-0126-0

DVOŘÁKOVÁ, V. a kol. *Základní modely demokratických politických systémů: komparace politických systémů*. 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2008. 255 s. ISBN 978-80-245-1357-7

EUCKEN, W. *Zásady hospodářského řádu*. Praha: Liberální institut, 2004. 500 s. ISBN 80-86389-32-4.

FRIEDMAN, M. *Kapitalismus a svoboda*, 1.vyd. Jinočany: H & H, 1993, 182 s. ISBN 80-85787-33-4

HELÍSEK, M. *Makroekonomie: základní kurs*. 1. vyd., Melandrium. Praha, 2000. ISBN 80-86175-10-3

HEYWOOD, A. *Politické ideologie*. 1.vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005. 339 s. ISBN 80-86861-71-6

HEYWOOD, A. *Politologie*. 3. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. 537 s. ISBN 978-80-7380-115-1.

HUNTINGTON, P. S. *Třetí vlna: Demokratizace na sklonku dvacátého století*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2008. 343 s. ISBN 978-80-7325-156-7.

JELÍNKOVÁ, V. *Ekonomika Švédska a perspektivy jejího vývoje*, Praha: Ústředí vědeckých, technických a ekonomických informací, 1989. 68 s. ISBN 80-212-0030-8

KARPOVÁ, E. *Hospodářský vývoj Rakouska, Švédska a Finska po vstupu do Evropské unie: komparativní souvislosti a charakteristiky významné pro země střední a východní Evropy*, Praha: Oeconomica, 2006. 219 s. ISBN 80-245-1072-3.

KLIKOVÁ, CH., KOTLÁN, I. a kol. *Hospodářská politika: teorie a praxe*. 2. vyd. Ostrava: Sokrates, 2006. 341 s. ISBN 80-86572-37-4

KOTLÁN, I a kol. : *Aplikovaná hospodářská politika*. 1. vyd. Ostrava: Sokrates, 2001, 99 s., ISBN 80-86572-01-3

KRIEGER, J. *Oxfordský slovník světové politiky*. 1.vyd. Praha: Ottovo nakladatelství, 2000. 1090 s. ISBN 80-7181-463-6.

NORTH, D. C. *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*. Cambridge: Cambridge University Press, 1990. 152 s. ISBN 0-521-39416-3

PROROK, V.; LISA, A. *Politologie*. 2. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 223 s. ISBN 978-80_7380-141-0.

RAKOVÁ, S. OPATRNÝ, J. *Stručná historie států: USA*, Praha: Libri 2003. 255 s. ISBN 80-7277-157-4

ŘÍCHOVÁ, B. a kol. *Západoevropské politické systémy : komparace politických systémů*, 1. vyd. Praha: Oeconomica, 2009. 290 s. ISBN 978-80-245-1516-8

SEKERKA, B. *Makroekonomie*. Praha: Profess Consulting , 2007. 488 s. ISBN 80-7259-050-2

SMITH, A., *Pojednání o podstatě a původu bohatství národů*, Praha: Liberální institut ,2002. 986 s. ISBN: 80-86389-15-4

SOJKA, M.; KONEČNÝ, B.: *Malá encyklopedie moderní ekonomie*. 6. vyd. Praha: Libri, 2006. 279 s. ISBN 80-7277-328-3

VARADZIN, F. *Ekonomický rozvoj a růst..* 1. vyd. Praha: Professional Publishing, 2004. 329 s. ISBN 80-86419-61-4.

VOIGT, S., *Institucionální ekonomie*, 1.vyd. Praha: Alfa, 2008. 229 s. ISBN 978-80-87197-13-4

Elektronické zdroje:

BARRO R. Democracy and Growth, *Journal of Economic Growth* [online]. 1996, No. 1, pp. 1-27, [cit 2010-02-29]. Dostupný z WWW: <http://relooney.fatcow.com/BarroDemocracy.pdf>

BHAGWATI, J. N. Democracy and development: cruel dilemma or symbiotic relationship, *Review of Development Economics* [online]. 2002, Vol. 6, pp. 151–62. [cit 2010-02-15]. Dostupný z WWW:

<http://tu-dresden.de/die_tu_dresden/fakultaeten/philosophische_fakultaet/is/makro/lehre/download/rntex/te/we/baghwati%20demokratie.pdf>

BRUSEWITZ, U. H. LINDH, Y. Expenditure ceilings and fiscal policy: Swedish experiences [online]. 2005. 16 s. [cit. 2010-04-09]. Dostupný z WWW:

<http://www.bancaditalia.it/studiricerche/convegni/atti/publ_expe/iii/667-682_hanssonbrusewitz_lindt.pdf>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, Aktuální informace [online]. 2009 [cit. 2009-12-20] Dostupné z www: <<http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/aktualniinformace>>

ČESKÝ STATISTICKÝ ÚŘAD, Hrubý domácí produkt (HDP) [online]. 2008 [cit. 2009-12-20] Dostupné z www: <[http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hruby_domaci_produk_t_\(hdp\)](http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/hruby_domaci_produk_t_(hdp))>

DE LONG, J.B. SHLEIFER, A. *Princes and Merchants: European City Growth before the Industrial Revolution*, *NBER and Harvard University* [online]. 1992, [cit 2010-02-29]. Dostupný z WWW: http://econ161.berkeley.edu/pdf_files/Princes.pdf

DURHAM, J.B. Economic Growth and Political Regimes, *Journal of Economic Growth* [online]. 1999, No. 4, pp. 81–111. [cit 2010-02-29]. Dostupný z WWW: <http://www.geocomputation.ecnu.edu.cn/download/8.pdf>

FILIPOVÁ L., BEDNAŘÍK R., The role of religion and political regime for human capital and economic development., *Munich Personal RePEc Archive* [online]. 2009, [cit 2010-03-05]. Dostupný z WWW: <http://mpra.ub.uni-muenchen.de/14556/1/MPRA_paper_14556.pdf>

GLAESER, E. PONZETTO, G. SHLEIFER, A. Why Does Democracy Need Education? , *Harvard University and NBER* [online]. 2005, Second draft, [cit 2010-03-05]. Dostupný z WWW: <<http://economics.uchicago.edu/download/democracy2.3.pdf>>

HISTORICAL TABLES – Budget of the U.S. Government. [online]. 2010 [cit. 2010-04-01]. Dostupný z WWW: <<http://www.gpoaccess.gov/usbudget/fy10/pdf/hist.pdf>>

KIWIT, D., S. VOIGT. *Überlegungen zum institutionellen Wandel unter Berücksichtigung des Verhältnisses interner und externer Institutionen*, ORDO, 46, 117-147. Cit. dle VOIGT, S., *Institucionální ekonomie*, 1.vyd. Praha: Alfa, 2008. 229 s. ISBN 978-80-87197-13-4

KNACK, ST., PH. KEEFER. Institutions and Economic Performance: Cross-Country Tests Using Alternative Institutional Measures. *Economics and Politics* [online]. 1995, Vol. 7/3, pp. 207-27., [cit 2010-02-15]. Dostupný z WWW:

<http://homepage.ntu.edu.tw/~kslin/macro2009/Knack&Keefer_1995.pdf> Cit. dle VOIGT, S., *Institucionální ekonomie*, 1.vyd. Praha: Alfa, 2008. 229 s. ISBN 978-80-87197-13-4

KURZMAN, C., WERUM, R. AND BURKHART, R., Democracy's effect on economic growth: a pooled time-series analysis, 1951–1980, *Studies in Comparative International Development* [online]. 2002, Vol. 37, No. 1 pp. 3–34. [cit 2010-02-15]. Dostupný z WWW:

<http://www.unc.edu/~kurzman/cv/Kurzman_Werum_Burkhart_SCID.pdf>

LACHMAN, Desmond, et al. *Challenges to the Swedish Welfare State* [online]. Washington DC : International Monetary Fund, 1995 [cit. 2010-04-08]. Dostupné z WWW:

<http://books.google.cz/books?id=7rlAnmAoHS8C&pg=PA2000&lpg=PA2000&dq=government+debt+gdp+ratio+sweden&source=bl&ots=WWBocai2ly&sig=E7DzFVcyj7cCwGLN-wfQdSlzoKk&hl=cs&ei=uhi-S6X_NZyUOPGnxZwK&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=4&ved=0CBUQ6AEwAw#v=onepage&q=government%20debt%20gdp%20ratio%20sweden&f=false>. ISBN 1-55775-486-1.

LIPSET, S. Some Social Requisites of Democracy: Economic Development and Political Legitimacy, *The American Political Science Review* [online]. 1959, Vol. 53, No. 1 Mar., 1959. [cit. 2010-02-07]. Dostupný z WWW: <<http://psweb.sbs.ohio-state.edu/faculty/mcooper/ps744readings/lipset.pdf>>

MADDISON, A. *Historical Statistics for the World Economy: 1-2006 AD*. [online]. 2008 [cit. 2010-04-01]. Dostupný z WWW:

<http://www.ggdc.net/maddison/Historical_Statistics/horizontal-file_09-2008.xls>.

MERTLÍK, P. Centrálně plánovaná ekonomika, přednáška, kurz *IES FSV UK* [online]. 2009, [cit. 2009-12-06]. Dostupné z WWW: <<http://ies.fsv.cuni.cz/cs/syllab/JEB071>>

OECD Factbook 2009: *Economic, Environmental and Social Statistics* [online]. 2009, [cit. 2010-04-04]. Dostupný z WWW: <<http://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=CSP2009>> ISBN 92-64-05604-1

OLSON M., Dictatorship, Democracy, and Development, *The American Political Science Review* [online]. 1993, Vol. 87, No. 3, pp. 567-576 [cit 2010-02-29]. Dostupný z WWW:

<http://www.iris.umd.edu/download.aspx?ID=ebde8759-263c-46b4-8117-dd1f39fea3ff>

OLSON, S. *Sweden*. In: FLORA, P, *Growth to Limits: The Western-European Welfare States Since World War II* [online]. 1987 Berlin: De Gruyter. [cit 2010-02-29]. Dostupný z WWW: <[http://books.google.cz/books?id=KcM894dMoFcC&printsec=frontcover&dq=Growth+to+Limits+the+Western+European+Welfare+States+Since+World+War+II&source=bl&ots=StPAFZo_en&sig=-bm8giZfzs-6_zjnFmsO8alaoNg&hl=cs&ei=ebS8S5KqNYOQOPa64I8I&sa=X&oi=book_result&ct=resu
lt&resnum=5&ved=0CBoQ6AEwBA#v=onepage&q&f=false](http://books.google.cz/books?id=KcM894dMoFcC&printsec=frontcover&dq=Growth+to+Limits+the+Western+European+Welfare+States+Since+World+War+II&source=bl&ots=StPAFZo_en&sig=-bm8giZfzs-6_zjnFmsO8alaoNg&hl=cs&ei=ebS8S5KqNYOQOPa64I8I&sa=X&oi=book_result&ct=resu
lt&resnum=5&ved=0CBoQ6AEwBA#v=onepage&q&f=false)> ISBN 3-11-011130-6.

PERSSON, T. TABELLINI, G.: Democratic capital: The nexus of political and economic change. *Innocenzo Gasparini Institute For Economic Research* [online]. 2006, Working paper Vol. 308, pp.1-48. [cit 2010-02-10]. Dostupný z WWW: <http://www.nber.org/papers/w12175.pdf?new_window=1>

PINTO, P. M., TIMMONS, J. F.: The Political Determinant of Economic Performance: Political Competition and the Sources of Growth. *Comparative Political Studies* [online]. 2005, No. 1, pp. 26-50. [cit 2010-02-12]. Dostupný z WWW: <<http://allman.rhon.itam.mx/~jtimmons/Papers/Poldetecperf.pdf>>

POLITY IV COUNTRY REPORT, *Integrated Network for Societal Conflict Research (INSCR)* [online]. 2009. [cit. 2010-04-12]. Dostupný z WWW: <<http://www.systemicpeace.org/inscr/inscr.htm>>

PRZEWORSKI, A. ALVAREZ, M. CHEIBUB, J. LIMONGI, F. *Democracy and Development: Political Institutions and Well-Being in the World 1950-1900* [online]. Cambridge: Cambridge University Press, 2000 [cit. 2010-02-02]. Dostupný z WWW: <http://books.google.cz/books?id=8uocGV0fptMC&printsec=frontcover&dq=Democracy+and+Development:+Political+Institutions+and&source=bl&ots=yDok5g6TmI&sig=m8v1JDkXbPLHar7pyyH9tPltYzI&hl=cs&ei=qQSZS935MYqJ_Ab6hrzDCw&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=2&ved=0CBYQ6AEwAQ#v=onepage&q=&f=false> ISBN 0-521-79032-8.

PRZEWORSKI, A., LIMONGI, F. Political Regimes and Economic Growth, *Journal of Economic Perspectives* [online]. 1993, No. 7(3), pp. 51-59. [cit 2010-02-29]. Dostupný z WWW: <<http://team.univ-paris1.fr/teamperso/page/docpdf/Democracy%20and%20growth%201993.pdf>>

QUIBRIA, M.G. Growth and Poverty Reduction Does Political Regime Matter?, *MPRA Paper* [online]. 2003, pp. 73-92. [cit 2010-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://mpra.ub.uni-muenchen.de/10302/>>

RIVERA-BATIZ, F. Democracy, governance and economic growth: theory and evidence, *Review of Development Economics* [online]. 2002, Vol. 6, pp. 225-47. [cit 2010-02-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.columbia.edu/cu/economics/discaprr/DP0102-57.pdf>>

RODRIK, D., SUBRAMANIAN, A. AND TREBBI, F., Institutions rule: the primacy of institutions over geography and integration in economic development, *NBER Working Paper* [online]. 2002, No. 9305. [cit 2010-02-12]. Dostupný z WWW:
<<http://www.nber.org/papers/w9305.pdf>>

SINGER, M. Ekonomická krize a návrhy řešení, přednáška, *Cevro* [online]. 2009, č.3, [cit. 2009-12-06]. Dostupné z WWW:
<http://www.cevro.cz/dwn/210497/210956_D_cs_14denik_2009_3.pdf>

STIGLITZ, J. E. Participation and development: perspectives from the comprehensive development paradigm, *Review of Development Economics* [online]. 2002, Vol. 6, pp. 163–82., [cit 2010-02-15]. Dostupný z WWW:
<http://siteresources.worldbank.org/INTEMPowerment/Resources/14549_5869557_1_061803.pdf>

TAJOVSKÝ, L. TOMÍČEK, P. CHALUPECKÝ, P. Švédský model a jeho vývojové fáze, *Ekonomická revue – Central European Review of Economic Issues* [online]. 2009, Vol. 12, pp. 35-45, [cit. 2010-04-04]. Dostupný z WWW:
<<http://www.ekf.vsb.cz/shared/uploadedfiles/tic02/VOL12NUM01PAP04.pdf>>

WORLD BANK, *data-query* [online]. 2010 [cit. 2010-04-01]. Dostupný z WWW:
<<http://ddp-ext.worldbank.org/ext/DDPQQ/showReport.do?method=showReport>>

Seznam zkratk a symbolů

ABF	Dělnická vzdělávací asociace - <i>Arbetarnas Bildningsförbund</i>
AFL–CIO	Americká federace práce – kongres průmyslových organizací - <i>The American Federation of Labor and Congress of Industrial Organizations</i>
CEA	Rada hospodářských poradců - <i>The Council of Economic Advisers</i>
EFI	Index ekonomické svobody - <i>The Economic Freedom Index</i>
FED	Americká centrální banka - <i>The Federal Reserve System</i>
HDI	Index lidského rozvoje – <i>The Human Development Index</i>
HDP	Hrubý domácí produkt
HNP	Hrubý národní produkt
HSB	Asociace bytových družstev - <i>Hyresgästernas sparkasse - och byggnadsförening</i>
KF	Svaz družstevních společností - <i>Kooperativa Förbundet</i>
LO	Švédská odborová organizace- <i>Landsorganisationen i Sverige</i>
NRA	Národní střelecká asociace - <i>The National Rifle Association of America</i>
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj - <i>Organisation for Economic Co-operation and Development</i>
OMB	Úřad pro řízení a rozpočet - <i>Office of Management and Budget</i>
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu - <i>Organization of the Petroleum Exporting Countries</i>
SAP	Švédská sociálně demokratická strana - <i>Sveriges socialdemokratiska arbetareparti</i>
SAF	Švédská konfederace svazů zaměstnavatelů - <i>Svenska Arbetsgivareföreningen</i>
SSSR	Svaz sovětských socialistických republik
USA	Spojené státy americké - <i>The United States of America</i>
USTR	Úřad obchodního představitele Spojených států – <i>The United States Trade Representative</i>
WB	Světová banka – <i>The World Bank</i>
WTO	Světová obchodní organizace - <i>World trade organization</i>

Prohlašuji, že:

- jsem byl seznámen s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb.- autorský zákon, zejména § 35 – užití díla v rámci občanských a náboženských obřadů, v rámci školních představení a užití díla školního a § 60 – školní dílo;

- беру на вѣдомі, že Vysoká škola báňská – Technická univerzita Ostrava (dále jen VŠB-TUO) má právo nevýdělečně, ke své vnitřní potřebě, bakalářskou práci užít (§ 35 odst. 3);

- souhlasím s tím, že bakalářská práce bude v elektronické podobě archivována v Ústřední knihovně VŠB-TUO a jeden výtisk bude uložen u vedoucího bakalářské práce. Souhlasím s tím, že bibliografické údaje o bakalářské práci budou zveřejněny v informačním systému VŠB-TUO;

- bylo sjednáno, že s VŠB-TUO, v případě zájmu z její strany, uzavřu licenční smlouvu s oprávněním užít dílo v rozsahu § 12 odst. 4 autorského zákona;

- bylo sjednáno, že užít své dílo, bakalářskou práci, nebo poskytnout licenci k jejímu využití mohu jen se souhlasem VŠB-TUO, která je oprávněna v takovém případě ode mne požadovat přiměřený příspěvek na úhradu nákladů, které byly VŠB-TUO na vytvoření díla vynaloženy (až do jejich skutečné výše).

V Ostravě dne .....

.....

jméno a příjmení studenta

Adresa trvalého pobytu studenta:

.....

